ΕΤΟΣ Ε' — 1902 ✠ Α. 22 ✠ 15 ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ

ΕΘΝΙΚΗ ΑΓΩΓΗ

Η ΕΥΘΥΝΗ ΚΑΙ Η ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑ

[Κατὰ τὸν Παῦλον Ζανέ]

Ἐν τῶν ἐπαχθεστέρων φορτίων τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς εἶνε ἡ εὐθύνη. Οὐδὲν πρᾶγμα στοιχίζει περισσότερον εἰς τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ συγχρόνως οὐδὲν ἄλλο χορηγεῖ εἰς αὐτὸν εὐγενεστέρας ἡδονὰς τῆς εὐθύνης. Ὁ ἄνθρωπος, ὅστις δημιουργεῖ μόνος του τὸν βίον του, ὅστις αἰσθάνεται ἑαυτὸν ὡς τὸν ἀληθῆ γεννήτορα τῶν πράξεών του, ὅστις ἔχει ἕνα σκοπόν, τὸν ὁποῖον ἐπιδιώκει μετ' ἐπιμονῆς καὶ καρτερίας, ὑποστηριζόμενος ὑπὸ μόνων τῶν συμπαθειῶν τῆς ἰδίας αὐτοῦ θελήσεως, ὅστις συναντῶν εἰς ἕκαστον βῆμά του παντοίας δυσχερείας ἀντιμετωπίζει καὶ ἀπωθεῖ ταύτας διὰ τῆς δεξιότητος καὶ τῆς ἐνεργείας του, διὰ τῆς φρονήσεως καὶ τοῦ σθένους του, οὗτος εἶνε ἀληθῶς ἄνθρωπος ἐκπληρῶν τὸν ἐπὶ τῆς γῆς προορισμόν του, καὶ οὗτος κέκτηται τὸ μεγαλήτερον κεφάλαιον τῆς εὐτυχίας. Τινὲς νομίζουσιν, ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἀναπτύσσωμεν καθ' ὑπερβολὴν τὸ αἴσθημα τῆς εὐθύνης εἰς τὸν ἄνθρωπον· διακρίνουσιν ἐν τούτῳ τὸ σπέρμα τῆς ἀλαζονείας καὶ τῆς ἀναρχίας. Ἀγαπῶσι μᾶλλον νὰ ὑποτάσσωσι τὰς ψυχάς, ἢ νὰ ἀνυψῶσι, νὰ ὑποβάλλωσιν αὐτὰς εἰς τὸν κανόνα μᾶλλον ἢ νὰ παρέχωσιν ἐλευθέραν ἐνέργειαν, νὰ κάμπτωσιν αὐτὰς ὑπό τινα ἐξωτερικὴν δύναμιν καὶ αὐθεντίαν μᾶλλον, ἢ νὰ ἀφίνωσιν εἰς αὐτὰς τὴν φροντίδα καὶ τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ διευθύνωνται μόναι των. Ἀλλά, χωρὶς νὰ ἀρνώμεθα τὴν ἀνάγκην τοῦ κανόνος, δὲν πρέπει νὰ λησμονῶμεν, ὅτι ἡ ἀληθὴς ὑπεροχὴ τοῦ ἀνθρώπου ἔγκειται ἀκριβῶς εἰς τὸ νὰ διευθύνῃ αὐτὸς ἑαυτόν, καὶ νὰ καθίσταται ὁ ἴδιος διδάσκαλος ἑαυτοῦ. Συμφωνῶ ὅτι αἱ εὐπειθεῖς μηχαναὶ ἔχουσι μεγαλητέραν ἀξίαν τῶν ἀνενδότων, ἀκανονίστων καὶ συνεπῶς ἐπικινδύνων· ἀλλὰ τὸ προτιμότερον διὰ τὸν ἄνθρωπον εἶνε νὰ μὴ εἶνε μηχανή, ἀλλὰ διὰ τοῦ κράτους ἐφ' ἑαυτοῦ καὶ ἐπὶ τῶν ἰδίων αὐτοῦ τάσεων νὰ ἀποκτᾷ τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ κυβερνᾷ αὐτὸς ἑαυτόν.

Μυριάκις παρετηρήθη, ὅτι κερδίζει τις πολὺ περισσοτέρους ἀνθρώπους ἐμπιστευόμενος αὐτοὺς καὶ ἀφίνων εἰς αὐτοὺς τὴν ἀξίαν τῶν ἐπιχειρήσεών των, τὴν ἐκλογὴν τῶν μέσων καὶ τὸν καταμερισμὸν τοῦ χρόνου, παρὰ ἐπιβάλλων εἰς αὐτοὺς δουλικὸν ζυγὸν καὶ κανόνας μηχανικοὺς καὶ ἐξωτερικούς. Συμφωνῶ ὅτι ἡ πλήρης καὶ ἐλευθέρα εὐθύνη, ἡ πρωτοβουλία τοῦ ἀτόμου δὲν πρέπει νὰ μένῃ χωρὶς ἔλεγχον καὶ χωρὶς ἔγκρισιν, ἀλλὰ φρονῶ ὅτι ἔν τινι δεδομένῳ κύκλῳ ἡ προσωπικὴ εὐθύνη εἶνε τὸ δραστικώτερον μέσον πρὸς ἐπιτυχίαν. Ἀπόδειξις τούτου εἶνε ἡ ἀποδεδειγμένη ὑπεροχὴ τῆς ἐλευθέρας ἐνεργείας ἐπὶ τῆς δουλικῆς ἐργασίας. Ἐκεῖνος, ὅστις ῥαθύμως καὶ νωχελῶς ὑπείκων εἰς ἐπιβεβλημένον κανονισμόν, θὰ ἐξετέλει χωρὶς εὐχαρίστησιν καὶ χωρὶς ἐπιτυχίαν ἔργα διαγεγραμμένα, θὰ ἀναφανῇ ὑπέροχος ἄνθρωπος τὴν ἡμέραν, καθ' ἣν, παραδεδομένος εἰς ἑαυτόν, θὰ ἔχῃ τὴν ἐκλογὴν εἰς τὰς πράξεις του, καὶ θὰ δυνηθῇ νὰ περιποιήσῃ εἰς ἑαυτὸν εὐτυχῆ ἀποτελέσματα. Ἕτερος δέ τις, ὅστις μὴ ἔχων γνωρίσῃ ἢ τὴν εὐημερίαν, τὸν πλοῦτον, καὶ τὴν ἡδονήν, θὰ αἰσθανθῇ διὰ μιᾶς ἑαυτὸν μόνον καὶ γυμνὸν εἰς τὸ νὰ δημιουργήσῃ ἐν στάδιον, νὰ βοηθήσῃ μίαν οἰκογένειαν, νὰ ἀποκτήσῃ ὄνομα, οὗτος θὰ εὕρῃ ἐν ἑαυτῷ δυνάμεις ἀγνώστους, ἀδιαφορίαν εἰς τοὺς κινδύνους, εἰς τὰς στερήσεις καὶ εἰς τὴν ὀδύνην, τὴν ὁποίαν οὐδ' αὐτὸς ὁ ἴδιος δὲν εἶχεν ὑποπτευθῇ. Τοιαῦται δὲ δοκιμασίαι εἶνε ὁ ὄλεθρος ἐκείνων, οἵτινες δὲν ἔχουσι χαρακτῆρα, ἢ παρὰ τοῖς ὁποίοις ὁ χαρακτὴρ ἔχει ἐξασθενήσει διὰ δουλικοῦ καταναγκασμοῦ, καὶ τὸ αἴσθημα τῆς εὐθύνης ἔχει χαυνωθῇ δι' ἀνάνδρου συγκαταθάσεως.

Ὅταν ὁ ἄνθρωπος ἔχῃ τὴν εὐθύνην οὐχὶ μόνον ἑαυτοῦ, ἀλλὰ καὶ ἄλλων ὄντων, τότε πρὸ πάντων ὁ βίος λαμβάνει πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν του σεβαρὸν καὶ τιμῆς ἄξιον χαρακτῆρα. Ἵνα δὲ διευθύνῃ τὰ ἴδια αὐτοῦ συμφέροντα καὶ τὰ ἴδια πάθη, ἔχει ἀνάγκην μεγάλης ἀναπτύξεως ἐνεργείας καὶ πολλῆς δεξιότητος. Ἀλλ' ὅταν ἔχητε νὰ διευθύνητε τὰ συμφέροντα ἄλλων, νὰ χαλιναγωγήσητε τὰ πάθη των, νὰ παρασκευάσητε τὴν εὐτυχίαν των, τότε ἔχετε ἀνάγκην πολὺ εὐρυτέρου πνεύματος, μείζονος σταθερότητος εἰς τὰς ἀποφάσεις σας. Τοῦτο συμβαίνει ἅμα ὁ ἄνθρωπος λάβῃ τὴν θέσιν τοῦ πατρὸς τῆς οἰκογενείας. Ὁ βίος του πολλαπλασιάζεται μετὰ τῶν τέκνων του· δὲν ἀποβλέπει δὲ μόνον εἰς τὸν παρόντα αὐτῶν βίον, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν μέλλοντα. Εἶνε λοιπὸν δυστυχής, ἴσως θὰ εἴπῃ τις, διότι τόσαι μέριμναι πιέζουσιν αὐτόν. Ὄχι, ἐὰν αἱ τοιαῦται μέριμναι γίνωνται ἀφορμὴ τελειοποιήσεως καὶ ἀρετῆς δι' ἑαυτὸν καὶ διὰ τοὺς ἄλλους.

Ἵνα θεωρήσῃ τις ὡς μέρος τῆς ἀνθρωπίνης εὐτυχίας τὴν αὔξησιν τῆς εὐθύνης καὶ κατὰ συνέπειαν τῶν φροντίδων, τῶν πόνων καὶ τῶν ἀγώνων, πρέπει νὰ εἶνε ἐντελῶς ἀπηλλαγμένος τῆς προλήψεως, καθ' ἣν στιγμὴν ὑποφέρει. Ἀλλὰ

δὲν ἀρκεῖ νὰ μὴ ὑποφέρῃ, οὐδ' ἀρκεῖ νὰ χαίρῃ διὰ νὰ εἶνε εὐτυχής. Ὁ παραδιδόμενος εἰς τὴν ἡδονήν, ὁ καταναλίσκων εἰς αὐτὴν τὰς σωματικὰς καὶ πνευματικὰς αὐτῶν δυνάμεις καὶ διατελῶν δοῦλος τῶν ἐντυπώσεών του καὶ παντὸς ὅ,τι τὸν ἡδύνει, τὸν θωπεύει καὶ τὸν γοητεύει, οὗτος θάπτει τὴν εὐτυχίαν του μετὰ τῆς ἀληθοῦς ζωῆς του, καὶ παραιτεῖται παντός, ὅπερ δύναται νὰ δοθῇ εἰς ἡμᾶς ἐκ τῆς ἀνθρωπίνης εὐδαιμονίας, ἀπαρνούμενος οὕτω τὴν ἰδίαν ἀξίαν. Δὲν ἀποκλείω μὲν τὸ πάθος ἐκ τῆς ἀνθρωπίνης εὐτυχίας. Πολλάκις ἰσχυρὰ πάθη εἶνε προτιμότερα τῆς ἀπαθείας, τῆς ἀναισθησίας, ἢ μηχανικῆς τινος ἐνεργητικότητος. Ἀλλ' ἡ δύναμις τῶν παθῶν ἔχει τι τὸ τυφλὸν καὶ μοιραῖον· εἶνε δύναμις ζῳώδης· δὲν εἶνε ἡ ἀληθὴς ἀνθρωπίνη δύναμις, ἡ δύναμις, ἥτις διοικεῖ, διευθύνει, ἐπιτάσσει καὶ περιστέλλει αὐτὴ ἑαυτήν, ἢ ἠξεύρει νὰ ὁδηγῇ καὶ διευθύνει τὰ πάθη πρὸς μέγαν τινὰ σκοπόν, ἀντὶ νὰ ἀφίηται νὰ παρασύρηται ὑπ' αὐτῶν.

Ἡ ὄρεξις τῆς εὐθύνης πολλάκις πολεμεῖται ὑπὸ ἑτέρας τινος ὀρέξεως, ἐχούσης τὴν αὐτὴν πηγήν· εἶνε δ' αὕτη ἡ ἀγάπη τῆς ἀνεξαρτησίας. Σοφοί τινες τῆς ἀρχαιότητος συνεβούλευσαν νὰ μὴ ἀναμιγνύηταί τις εἰς τὰ δημόσια, πρὸς ἀποφυγὴν ἀπὸ τοῦ ὄχλου τούτων, νὰ μὴ ἔρχηται εἰς γάμον, ὅπως ἀποφεύγῃ τὰς δυσχερείας τοῦ οἰκογενειακοῦ βίου. Ἀλλ' εἶνε ὀρθὸν νὰ ἐννοῇ τις τὴν ἀνεξαρτησίαν τοῦ ἀνθρώπου, ὅτι συνίσταται εἰς τὴν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ παντὸς δεσμοῦ καὶ εἰς τὴν ἀπόλυτον ἀποχὴν πάσης εὐθύνης; Δὲν πρέπει μὲν νὰ ζητῇ τις ἀνωφελῶς τοὺς δεσμοὺς τούτους, ἀλλὰ καὶ δὲν πρέπει νὰ τοὺς ἀποφεύγῃ. Αἱ ὑποχρεώσεις, αἵτινες συνδέουσιν ἡμᾶς μετὰ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων εἶνε μᾶλλον διεγερτικαί, ἢ ἐμπόδια τῆς ἡμετέρας ἐνεργητικότητος. Δυστυχὴς εἶνε ἐκεῖνος, ὅστις μόνον εἰς τὸν ἑαυτόν του ἔχει ὑποχρεώσεις. Ἐὰν οὗτος εἶνε ἀνεξάρτητος ἀπὸ πάσης ἐξωτερικῆς δουλείας, ἂς μάθῃ ὅτι δὲν εἶνε τοιοῦτος ἀπὸ τῆς δουλείας τῶν ἰδίων αὐτοῦ παθῶν, τῶν ἰδιοτροπιῶν καὶ τῶν διηνεκῶν περὶ ἑαυτοῦ ἀνησυχιῶν. Πᾶν ὅ,τι τὸν ἐγγίζει λαμβάνει γιγαντιαίας διαστάσεις· συγκεντροῖ οὗτος τὸν ὅλον κόσμον ἐν τῇ στενότητι τοῦ ἰδίου ὄντος· ἐντεῦθεν αἱ φανταστικαὶ αὐτοῦ ἀσθένειαι, αἱ ἐνοχλήσεις, αἱ ἀνησυχίαι, αἱ ἀνυπομονησίαι, αἱ λεπτολογίαι, οἱ αἰφνίδιοι καὶ ἄνευ λόγου ἐρεθισμοί, ἡ ὁτὲ μὲν μαύρη μισανθρωπία, ὁτὲ δὲ ἐπιθυμία τοῦ νὰ ἀναμιχθῇ εἰς τὰς ὑποθέσεις τῶν ἄλλων, ἡ ὄρεξις τοῦ ῥᾳδιουργεῖν, ἡ ταραχὴ ἄνευ σκοποῦ, αἱ τρικυμίαι ἐντὸς ποτηρίου ὕδατος. Ἰδοὺ τὰ κακά, δι' ὧν ἡ φύσις τιμωρεῖ πολλάκις ἐκείνους, οἵτινες ζητοῦσι νὰ ἐξασφαλίσωσι τὴν ἡσυχίαν καὶ τὴν εἰρήνην, ἀπαλλαττόμενοι πάσης στενοχωρίας, παραιτούμενοι τῶν περὶ τοὺς ἄλλους ἐνασχολήσεων, ἀπομακρυνόμενοι τῶν κοινῶν συμφερόντων καὶ στερούμενοι ἡδονῶν ἀληθῶν, ὅπως μὴ ἔχωσι βάρη. Τὴν τοιαύτην κατάστασιν ἀποκαλῶ *ψευδῆ ἀνεξαρτησίαν*, ἥτις κατ' οὐδένα λόγον δέν μοι φαίνεται ἐπιθυμητή.

Ἀλλ' ἐὰν ὑπάρχῃ ψευδὴς ἀνεξαρτησία, ὑπάρχει ἐπίσης καὶ ἀληθής. Εἶνε ἐκείνη, ἥτις ἀπαλλάττει ἡμᾶς τῆς δεσποτείας τῶν ἐξωτερικῶν πραγμάτων, ἢ μᾶς θέτει ἐν ἀσφαλείᾳ ἀπὸ τοῦ τυραννικοῦ ζυγοῦ τῶν ἀνθρώπων. Ἐκ τῆς ἀποστροφῆς, τὴν ὁποίαν ἔχομεν πρὸς τὰ φυσικὰ ἐμπόδια γεννᾶται τὸ κράτος τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς φύσεως. Ἐὰν ὁ ἄνθρωπος ἤθελε πλασθῇ τοιοῦτος, ὥστε ἅμα συναντήσῃ ἐμπόδιόν τι πρὸ αὐτοῦ νὰ ὑπείκῃ καὶ νὰ ὑποχωρῇ, οὐδέποτε τὸ ἀνθρώπινον γένος θὰ ἐξήρετο τῆς ἀληθείας καὶ ἀθλιότητός του. Ἀλλ' ἡ ἀνάγκη αὕτη τῆς ἀνεξαρτησίας, ἥτις εἶνε εἷς τῶν εὐγενεστέρων χαρακτήρων τοῦ γένους ἡμῶν, κάμνει ὥστε τὰ ἐμπόδια νὰ διεγείρωσι τὴν προσπάθειαν, καὶ ἡ προσπάθεια νὰ θρισμβεύῃ τῶν ἐμποδίων. Ὑπῆρχε λοιπὸν ἐσφαλμένη τις ἰδέα ἐν τῷ ἀξιώματι τῶν στωϊκῶν «ὑπόμενε καὶ ἐγκαρτέρει»· τὸ ἀξίωμα τοῦτο ἀπολύτως λαμβανόμενον εἶνε ἡ καταδίκη παντὸς πολιτισμοῦ. Διὰ τοῦτο ὁ ἄνθρωπος δὲν ὑπέφερε τὰ κακά, τὰ ὁποῖα ἐπέβαλλεν εἰς αὐτὸν ἡ φύσις· δὲν ἀπέσχε τοῦ νὰ τὰ πολεμήσῃ, ἀλλ' ἀδιακόπως ἐνήργησε καὶ εἰργάσθη πρὸς βελτίωσιν τῆς τύχης ἑαυτοῦ καὶ τῶν ἀπογόνων του· τῇ ἀληθείᾳ ὁ ἄνθρωπος δὲν πρέπει μὲν νὰ κολακεύεται, ὅτι ἀπαλλάσσεται τοῦ κράτους τῆς φύσεως, διότι κατ' οὐδὲν ἰσχύει ἐναντίον τῶν νόμων αὐτῆς· δύναται ὅμως νὰ ἐκτείνῃ ἀκαταπαύστως τὰ ὅρια τῆς δεσποτείας του, καὶ ἐφαρμόζων εἰς τὰς ἀνάγκας του τοὺς νόμους τῆς φύσεως, νὰ θριαμβεύῃ αὐτῆς ἐν τῷ ὑπακούειν εἰς αὐτήν.

Ἀλλ' ἐὰν ἡ ἐξάρτησις εἶνε σκληρὰ ὡς πρὸς τὰ πράγματα, εἶνε πολὺ σκληροτέρα ὡς πρὸς τοὺς ἀνθρώπους. Ἡ πρώτη μᾶς θλίβει, ἡ δευτέρα μᾶς ταπεινοῖ. Δὲν ὁμιλῶ περὶ τῶν δεσμῶν ἐξαρτήσεως καὶ ὑπακοῆς δικαίας. Ὁ υἱὸς ὑπακούει εἰς τὸν πατέρα, ὁ μαθητὴς εἰς τὸν διδάσκαλον, ὁ στρατιώτης εἰς τὸν στρατηγόν, ὁ πολίτης εἰς τὸν ἄρχοντα. Ἰδοὺ ἡ ἔντιμος καὶ ἀναγκαία εἰς τὴν τάξιν τῶν κοινωνιῶν ὑπακοὴ καὶ ἐξάρτησις. Ἀλλ' ἵνα ᾖ ἡ ὑπακοὴ εὐγενὴς καὶ τιμία, πρέπει ἡ ἐξουσία νὰ εἶνε δικαία, νὰ ἔχῃ ὡς σκοπὸν εἴτε τὸ ἀγαθὸν ἐκείνου, ὅστις ὑπακούει, εἴτε τὸ κοινὸν ἀγαθόν. Τοῦτο δὲ τὸ ὑπακούειν δὲν ἀνήκει εἰς τὴν θέλησιν τοῦ ἄλλου, ἀλλ' εἰς τὸν νόμον, εἰς τὴν δικαιοσύνην, εἰς αὐτὸν τὸν ὀρθὸν λόγον. Ὅταν ἐπιτάττῃ ἡ θέλησις χωρὶς νὰ στηρίζηται ἐπὶ τοῦ λόγου ἢ ἐπὶ τοῦ δικαίου, ὅταν αὕτη ἐπιτάσσῃ διὰ τὸ ἴδιον ἑαυτῆς συμφέρον καὶ οὐχὶ τὸ συμφέρον τοῦ ἄλλου, ὅταν αὕτη δὲν ἔχῃ ἄλλον σκοπόν, ἢ τὴν ὄρεξιν τῆς δεσποτείας, πηγῆς οὔσης τόσον τῆς αὐταρχίας

ὅσον καὶ τῆς τυραννίας, ὅταν αὕτη ὑπερβαίνῃ τὸν κανόνα, ἢ δὲν ἔχῃ κανόνα, ὅταν τέλος δὲν διακρίνῃ εἰς τοὺς ἀνθρώπους ἢ ἔμψυχα ὄργανα, τότε ἡ ὑπακοὴ εἶ ε δουλική, ταπεινοῖ τὸν ἄνθρωπον, ἐκνευρίζει τὰς δυνάμεις αὐτοῦ, σβύνει τὸν ζῆλον καὶ ἀμβλύνει τὴν εὐφυΐαν· τὸ νὰ διεκδικῇ δέ τις τὴν ἀνεξαρτησίαν κατὰ τοιαύτης καταχρήσεως; τῆς ἐξουσίας δὲν εἶνε στάσις ἢ ἀναρχία, ἀλλ' εἶνε ἡ πηγὴ τῆς ἀρετῆς ἐκείνης, τὴν ὁποίαν ὀνομάζομεν *τιμήν*, οἱ δὲ ἀρχαῖοι ἐκάλουν μεγαλοψυχίαν.

Οἱ ἀρχαῖοι εἶχον εἰς ἀνώτατον βαθμὸν τὸ εἶδος τοῦτο τῆς ὑπερηφανείας, τὸ νὰ ὑπακούωσι μόνον εἰς τὸν νόμον καὶ οὐχὶ εἰς τὸν ἄνθρωπον, καὶ μάλιστα εἰς τὸν νόμον, τὸν ὁποῖον αὐτοὶ οἱ ἴδιοι ἔθεσαν. Ὅ,τι καὶ ἂν ἐλέχθη περὶ τοῦ φανατισμοῦ τῶν ἀρχαίων, ὁ ἔρως ἐκεῖνος τῆς ἐλευθερίας θὰ εἶνε ἡ αἰωνία τιμὴ τῶν Ἀθηνῶν, τῆς Σπάρτης καὶ τῆς Ῥώμης. Αἱ μικραὶ ἐκεῖναι πόλεις ἐπεσκίασαν διὰ τῆς δόξης των τὰς ἀπεράντους ἀσιατικὰς μοναρχίας μετὰ τοῦ πλούτου καὶ τῆς χλιδῆς των, μετὰ τῆς ὑλικῆς των δυνάμεως καὶ τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ των. Τὸ χρονικὸν διάστημα τὸ τοσοῦτον βραχύ, ἀπὸ τοῦ Σόλωνος μέχρι τοῦ Περικλέους, εἶνε μεῖζον ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ κόσμου, ἢ οἱ πολυάριθμοι αἰῶνες τοῦ μεγαλείου τῶν Αἰγυπτίων, Βαβυλωνίων καὶ Ἀσσυρίων. Δὲν εἶνε οἱ ῥήτορες καὶ ἱστορικοί, εἶνε ἡ φυσικὴ συναίσθησις τῆς ἀνθρωπίνης ἀξίας, εἶνε ἡ φωνὴ τῆς ἀνθρωπίνης συνειδήσεως, ἥτις ἐξησφάλισεν εἰς τοὺς ἀρχαίους ἥρως ἄφθαρτον αἰωνιότητα. Θὰ εἴπῃ τις ἴσως ὅτι οἱ μεγάλοι ἐκεῖνοι ἄνδρες ἐξιδανικεύθησαν ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου. Ἀλλὰ διατί δὲν βλέπομεν τοιούτους μεγάλους ἄνδρας ἐν τῇ περσικῇ ἢ ἀσσυριακῇ ἱστορίᾳ; Δὲν σημαίνει τοῦτο, ὅτι τοιοῦτοι ἄνδρες δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ γεννῶνται καὶ νὰ ἀναπτύσσωνται, εἰ μὴ ἐν τῷ κόλπῳ τῆς ἐλευθερίας, καὶ προσέτι ὅτι ἡ ἐλευθερία εἶνε ἀδύνατος ἄνευ τοιούτων ἀνδρῶν;

Πρέπει νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι πολλάκις ἐκ τῆς αὐτῆς πηγῆς γεννᾶται ὁ ἔρως τῆς ἐλευθερίας καὶ ἡ φιλαρχία. Ὁ ἄνθρωπος ὁ θέλων νὰ εἶνε ἀνεξάρτητος εὑρίσκει πολλάκις, ὅτι τὸ καλήτερον μέσον πρὸς ἀποφυγὴν τῆς κυριαρχίας τῶν ἄλλων εἶνε νὰ δύναται νὰ ἄρχῃ αὐτὸς ἑαυτοῦ. Ἐπειδὴ δὲ συμβαίνει, ὥστε εἰς ὅσον ὕψος καὶ ἂν ἀρθῇ τις νὰ ἔχῃ τινὰ ὑπεράνω ἑαυτῶν, ὁ ἔρως τῆς ἀπολύτου ἀνεξαρτησίας φέρει πολλάκις εἰς τὸν ἔρωτα τῆς ὑπερτάτης ἐξουσίας. Ἀλλ' οὗτος εἶνε ψευδὴς ἔρως ἐλευθερίας, ὅστις μεταμορφοῦται οὕτως εἰς ἔρωτα κυριαρχίας, καὶ τότε δύναταί τις νὰ ἴδῃ διὰ τοῦτο, πῶς τὸ ἀνυπότακτον πνεῦμα τὸ ἐπιδιῶκον τὴν ἀπόλυτον ἐλευθερίαν πλησιάζει τὸ πνεῦμα τῆς τυραννίας, καὶ πῶς ἐξεναντίας ἡ ἐλευθερία ἔχει ἀνάγκην τοῦ πνεύματος τῆς ὑπακοῆς. Τὴν ἡμέραν, καθ' ἣν οἱ πολῖται δὲν θὰ θέλωσι πλέον νὰ ὑπακούωσιν εἰς τὰς ἀρχάς, θὰ εἶνε ὅλοι οὗτοι τύραννοι καὶ ἂν ὑπάρχῃ τις ἰσχυρότερος μεταξὺ αὐτῶν, οὗτος καθίσταται μόνος τύραννος τῶν ἄλλων, καὶ ἔπειτα ἕκαστος κατὰ τὴν σειράν του. Ἀπεναντίας ὅστις δὲν θέλει οὔτε νὰ ἄρχῃ, οὔτε νὰ ὑπακούῃ πέραν ἐκείνου τοῦ ὁρίου, ὅπερ διαγράφει ὁ νόμος, οὗτος κέκτηται τὰ ἤθη τοῦ ἀληθοῦς πολίτου. Τὸ ἄρχειν κατὰ τὸν νόμον καὶ τὸ ὑπακούειν εἰς τὸν νόμον, τοιοῦτον εἶνε τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθοῦς ἐλευθερίας. Ὡς πρὸς τὰ μέσα δὲ τοῦ νὰ μὴ εἶνε ὁ νόμος αὐθαίρετος καὶ ἄδικος, ταῦτα ἀνήκουσιν εἰς τὴν πολιτικὴν καὶ οὐχὶ εἰς τὴν ἠθικήν. Ἄλλως τε δὲ δὲν δύναμαι νὰ ἀρνηθῶ ὅ,τι νόμιμον καὶ ἀναγκαῖον ὑπάρχει διὰ τὴν κοινωνίαν ἐν τῇ φιλαρχίᾳ. Πάντες οἱ ἄνθρωποι ἀγαπῶσι νὰ κατέχωσι καὶ νὰ ἐξασκῶσι τὴν ἐξουσίαν εἴτε εἰς τὴν διοίκησιν τῆς οἰκογενείας των, εἴτε εἰς τὴν διεύθυνσιν τῶν ὑποθέσεών των καὶ τῶν ὑποθέσεων τῶν ἄλλων, εἴτε τέλος εἰς τὴν κυβέρνησιν τοῦ Κράτους. Ὁποῖαι δὲ καὶ ἂν ὦσιν αἱ διάφοροι μορφαί, τὰς ὁποίας λαμβάνει τὸ πάθος τοῦτο τῆς φιλαρχίας, ἅπαντες κατέχομεν αὐτὸ κατά τινα βαθμόν. Ἀγαπῶμεν τὴν ἐξουσίαν διὰ τὸν αὐτὸν λόγον, δι' ὃν ἀγαπῶμεν νὰ ὁρῶμεν ἐν τῷ βίῳ. Διὰ τῆς ἐξουσίας ὁρῶμεν διττῶς, καθόσον ὁρίζομεν τὰς πράξεις τῶν ἄλλων, καὶ κάμνομεν, ὥστε νὰ συμπράττωσιν αἱ θελήσεις τῶν ἄλλων πρὸς ἐκπλήρωσιν τῶν ἰδίων ἡμῶν σκοπῶν καὶ σχεδίων. Βλέπομεν, ὅτι πραγματοποιοῦνται ἐπιχειρήσεις συλληφθεῖσαι ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου πνεύματος, ἀλλ' ὅτι ἡ πραγματοποίησις αὐτῶν δὲν θὰ κατωρθοῦτο μὲ μόνας τὰς δυνάμεις ἡμῶν. Πρόσθες τὴν ἡδονήν, τὴν οὐχὶ τόσον νόμιμον, ἣν αἰσθανόμεθα ζωηρὰν ἐν τῇ καρδίᾳ μας ὑποτάσσοντες τὰς θελήσεις τῶν ἄλλων. Ἀλλ' ἡ ἡδονὴ αὕτη, καθ' ἑαυτὴν λαμβανομένη δὲν εἶνε ἀνεπίληπτος, διότι καθίσταται πηγὴ τῆς τυραννίας. Πρόκειται ὅμως περὶ θελήσεων ἀνυποτάκτων εἰς τὸ ἀγαθὸν καὶ ἐπιβλαβῶν εἰς τὴν τάξιν καὶ εὐκοσμίαν τῆς κοινωνίας. Εἶνε φυσικὸν τὸ ὅτι αἰσθανόμεθα εὐχαρίστησιν ταπεινοῦντες τὰς τοιαύτας θελήσεις, ἀρκεῖ νὰ μὴ προσβάλλωμεν τὴν δικαιοσύνην. Ἡ ὑπερτέρα τέλος ἱκανοποίησις ἡ προσηρτημένη εἰς τὴν φιλαρχίαν εἶνε τὸ νὰ ἐκτελῶμεν μεγάλα ἔργα καὶ νὰ ἐργαζώμεθα διὰ τὴν βελτίωσιν καὶ εὐδαιμονίαν τῆς ἀνθρωπότητος, εἰς δὲ τὰ ὑπέροχα πνεύματα νὰ ἀποκαλύπτωνται διὰ τρόπου λαμπροῦ ἡ ὑπεροχή αὐτῶν.

Ὑπάρχει λιπὸν φιλοδοξία τις εὔλογος, καὶ θὰ ἦτο ἄδικον καὶ παράλογον νὰ καταδικάσῃ τις αὐτήν. Ἡ φιλοδοξία αὕτη ἡ ὠθοῦσα τὸν ἄνθρωπον εἰς τὸ νὰ καταβάλλῃ τὰς ἀναγκαίας προσπαθείας, ὅπως ἀνυψωθῇ ἀπὸ μιᾶς θέσεως κατωτέρας εἰς ἄλλην ἀνωτέραν, ἀπὸ ἑνὸς ἀξιώματος εἰς ἄλλο, ἀπὸ ἑνὸς ἐπαγγέλματος εἰς ἕτερον, ἀπασχολεῖ

ἀδιακόπως αὐτὸν καὶ δὲν τῷ ἐπιτρέπει νὰ ἡσυχάσῃ καὶ ἀναπαυθῇ. Ἐὰν ἐξέλειπε μίαν στιγμὴν ἐκ τῆς καρδίας τῶν ἀνθρώπων, ὅλα τὰ ἔργα τῆς κοινωνίας θὰ ἠλλοιοῦντο, ἡ γενικὴ νάρκη θὰ ἀντικαθίστα τὴν κίνησιν καὶ τὴν ζωήν. Ἡ πολιτικὴ φιλοδοξία καθ' ἑαυτὴν εἶνέ τι ἀγαθόν, ἂν καὶ πολλάκις γίνεται αἰτία ἀταξίας καὶ ἀκοσμίας ἐν τῷ Κράτει· ἀλλ' ὅπου αἱ δημόσιαι θέσεις καὶ τὰ ἀξιώματα δὲν εἶνε ἐπιθυμηταὶ ἢ δὲν ἐπιδιώκονται, ἐκεῖ κακῶς καὶ νωχελῶς κατέχονται· αἱ δημόσιαι λειτουργίαι δὲν ἐνδιαφέρουσι πλέον ἐκείνους εἰς οὓς ἀνατίθενται, ἡ ἀηδία διαδίδεται εἰς τὸ κοινωνικὸν σῶμα καὶ ἡ μόνη κίνησις ἡ θέτουσα εἰς ἐνέργειαν τοὺς ἀνθρώπους εἶνε ἡ φιλοχρηματία. Δὲν πρέπει λοιπὸν νὰ ἐξασθενῶμεν καὶ ἀμβλύνωμεν πέραν τοῦ μέτρου τὴν φιλοδοξίαν τῶν ἀνθρώπων, φοβούμενοι μήπως ἐξασθενίσωμεν συγχρόνως καὶ πᾶσαν ἐνέργειαν τῆς ζωῆς, καθόσον ἡ ἀνθρωπίνη ἐνέργεια κατὰ μέγα μέρος ἀναπτύσσεται ἐκ τῆς φιλοδοξίας καὶ τῆς ἐπιδιώξεως ἀνεξαρτησίας· ἀνεξαρτησία δὲ καλῶς ἐννοουμένη δὲν ἐπιτυγχάνεται ἄνευ πάλης καὶ ἀγώνων. Ἡ εἱμαρμένη μας ἐνταῦθα ἐπὶ τῆς γῆς εἶνε νὰ ἀγωνιζώμεθα ἐναντίον τῶν ἐμποδίων καὶ μόνον διὰ τοῦ πόνου καὶ τῆς ἐργασίας νὰ καθιστάμεθα ἀνεξάρτητοι. Ἐπὶ μακροὺς αἰῶνας ἡ ἐργασία ἐθεωρεῖτο ἀναξία ἐλευθέρων ἀνθρώπων, δουλεία τις· ἡ ἀληθὴς ἀξία ἐφαίνετο, ὅτι συνίσταται εἰς τὸ μάχεσθαι καὶ εἰς τὸ καρποῦσθαι. Παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ὁ ἐξαιρετικὸς τίτλος τοῦ ἐλευθέρου ἀνθρώπου, τοῦ πολίτου, τοῦ εὐγενοῦς, ἦτο ἡ σχολή, ἀλλὰ σχολὴ τῇ ἀληθείᾳ διατεθειμένη εἰς τὰ ὅπλα, εἰς τὰ γράμματα, εἰς τὴν διοίκησιν τῆς πολιτείας. Ἡ τοιαύτη σχολὴ ἔχει τὸ κάλλος της, καθὼς καὶ ἡ ἐργασία. Τοιαύτη π. χ. εἶνε ἐκείνη, ἥτις ἐπιτευχθεῖσα διὰ κληρονομικοῦ πλούτου διατίθεται εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς χώρας, εἰς τὴν σπουδήν, εἰς τὰς φροντίδας τὰς καταβαλλομένας πρὸς καλλιέργειαν τῆς γῆς, εἰς τὰς περιηγήσεις πρὸς ἐξέτασιν τοῦ κόσμου καὶ εἰς τὰς εὐγενεῖς σχέσεις καὶ συναναστροφὰς μετὰ τῆς κοινωνίας.

Ἀλλ' ὅσον λογικὴ καὶ εὐγενὴς εἶνε ἡ τοιαύτη σχολή, ἡ διατεθειμένη πρὸς τὸ ἀγαθὸν τῆς ἀνθρωπότητος, τόσον περιφρονήσεως εἶνε ἀξία ἡ μωρὰ καὶ ἐπονείδιστος ἐκείνη σχολὴ καὶ ἀργία, ἐν ᾗ σήπονται σήμερον οἱ λεγόμενοι εὐγενεῖς νεανίαι οἱ ἐν ἀπολύτῳ ἀνεξαρτησίᾳ σπαταλῶντες κληρονομηθείσας περιουσίας, ἢ πλούτη ἀποκτηθέντα δι' ἀκαταπονήτου ἐργασίας τῶν πατέρων των. Οὐδὲν ἀπεχθέστερον νεολαίας ἀργούσης καὶ ἀνευθύνου, ἐν ᾗ φθείρονται αἱ σωματικαὶ καὶ πνευματικαὶ αὐτῆς δυνάμεις, ἡ ἐνέργεια τοῦ χαρακτῆρος, ἡ ζωηρότης τῆς διανοίας, αἱ τρυφερότητες τῆς καρδίας, ὅλα ἐν γένει τὰ δῶρα τῆς ζωῆς. Οἱ καλοὶ οὗτοι κύριοι πολλάκις τελευτῶσι τὸν βίον διὰ τοῦ ἀναξιωτέρου καὶ χυδαιοτέρου τρόπου· τινὲς δὲ ἐξακολουθοῦσι μέχρι τέλους τοῦ βίου τὴν κενὴν ταύτην ὕπαρξιν, ἣν μόνη ἡ νεότης ἐν τῇ ἀπερισκεψίᾳ της δύναται νὰ αἰτιολογήσῃ· ἀκόλουθοι γέροντες, ἡδυπαθεῖς, ἀσθενικοί, κατεσκληκότες, δεικνύοντες τὴν ὁδὸν τῆς φθορᾶς εἰς τοὺς νεωτέρους. Οἱ τοιοῦτοι, εἴτε νέοι, εἴτε γέροντες, τιμωροῦνται διὰ τῆς περιφρονήσεως τῶν τιμίων ἀνθρώπων καὶ διὰ τοῦ ἐκφαυλισμοῦ τῆς ἰδίας αὐτῶν καρδίας. Ἐπιδιώκοντες δὲ ἀνεξαρτησίαν διὰ τῆς ἀποχῆς ἀπὸ πάσης ἐργασίας, λανθάνουσιν ἑαυτοὺς περιπίπτοντες εἰς ῥικνὴν δουλείαν.

Ἐν Σύρῳ Δ. Μαρινος

Η ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Πολλὴ συζήτησις διεξάγεται ἐν τοῖς παιδαγωγικοῖς περιοδικοῖς τῆς Δ. Εὐρώπης περὶ τῆς διδασκαλίας τῆς Ἱστορίας ἐν τοῖς δημοτικοῖς σχολείοις. Ὁ καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Βρυξελλῶν Περυαμένης ὑποστηρίζει ὅτι ἐπιστημονικὴ διδασκαλία τῆς ἱστορίας εἶνε ἀδύνατον νὰ εἰσαχθῇ εἰς τὸ δημοτικὸν σχολεῖον, καθόσον αἱ ἔννοιαι, ἃς αὕτη προϋποθέτει, π. χ. τοῦ κράτους, τῆς ἐκκλησίας, τῆς διοικήσεως, τῶν κοινωνικῶν τάξεων, εἶνε ἀκατάληπτοι ὑπὸ τοῦ παιδός. Ἀλλὰ προσθέτει ὅτι καὶ τοι ἡ ἱστορία περιοριζομένη εἰς ἁπλῆν διήγησιν κέκτηται μεγάλην ἀξίαν, ἀναμφισβήτητον ὠφέλειαν, ἐάν, ἐννοῆται διεγείρῃ τὸ ἐνδιαφέρον.

«Πρέπει, ἐξακολουθεῖ, νὰ ἐκβληθῶσιν ἀνηλεῶς ἐκ τῆς διδασκαλίας τῆς ἱστορίας αἱ ξηραὶ ὀνομασίαι, αἱ ἄχρηστοι γενεαλογίαι καὶ ἡ ἐπισώρευσις ἀνωφελῶν χρονολογιῶν. Ὡσαύτως δὲν πρέπει νὰ διστάζῃ τις νὰ ἀποκόπτῃ σωρείας γεγονότων, ἵνα συγκρατῇ μόνον μικρὸν ἀριθμὸν αὐτῶν, τὰ ὁποῖα θὰ ἔχῃ τὴν εὐκαιρίαν νὰ μελετῇ. Ὠφελιμώτατον εἶνε νὰ προσκολλᾷ εἴς τινα ἐπεισόδια ἐπιμελῶς ἐκλελεγμένα ἐκ τῆς γενικῆς ἢ τῆς ἐθνικῆς ἱστορίας πλουσίων στοιχειωδῶν κεφαλαίων περὶ τῶν ἐθνῶν, τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς τέχνης καὶ νὰ ἐξεγείρῃ οὕτω τὴν περιέργειαν τῶν μαθητῶν, πλουτίζων συγχρόνως τὴν μνήμην αὐτῶν διὰ γνώσεων πολυτίμων. Εἰς χώραν μάλιστα οἵα ἡ ἡμετέρα, ἔνθα διατηρεῖται ἐκ τοῦ παρελθόντος τοσοῦτον πολύτιμος καλλιτεχνικὴ κληρονομία, εἶμαι πεπεισμένος, ὅτι ἡ μέθοδος αὕτη θὰ ἔχῃ εὐαρεστότατα ἀποτελέσματα, διότι θὰ ἐξεγερθῇ τὸ ἐνδιαφέρον τῶν παίδων πρὸς τὰ μνημεῖα, τὰ ὁποῖα περιστοιχίζουσιν ἡμᾶς εἰς τὰς πλείστας τῶν πόλεων, καὶ ἡ ἀγάπη πρὸς αὐτά. Εἰς τὰς μεγάλας πόλεις θὰ μάθωσι τὴν ὁδὸν τὴν ἄγουσαν πρὸς τὰ μουσεῖα

καὶ οὕτω θὰ ἀναπτυχθῇ ἐν αὐτοῖς ὀλίγον κατ' ὀλίγον τὸ αἴσθημα τοῦ καλοῦ».

Ἄλλο ἐπιχείρημα, δι' οὗ ὁ εἰρημένος καθηγητὴς ὑποστηρίζει τὴν τοιαύτην μέθοδον τῆς διδασκαλίας τῆς ἱστορίας εἶνε ὅτι οὕτω θὰ θεωρηθῇ τὸ μάθημα τοῦτο ὡς ἀπαραίτητον εἰς πάντα ἐπιθυμοῦντα νὰ μὴ ζῇ ὡς ξένος ἐν μέσῳ τῶν συγχρόνων αὐτοῦ. Καὶ διὰ τοῦτο ἀκριβῶς συνιστᾷ κυρίως τὴν διδασκαλίαν τῆς νεωτέρας ἱστορίας Ἡ ἀρχαιότης, λέγει καὶ ὁ μέσος αἰὼν εἶνε ἐποχαὶ λίαν ἀφ' ἡμῶν ἀπομεμακρυσμέναι, ὥστε ἡ γνῶσις αὐτῶν δὲν εἶνε ὠφέλιμος εἰς τοὺς μὴ μέλλοντας νὰ ἐξακολουθήτωσι τὰς σπουδάς των. «Τοὐναντίον δὲ οἱ νεώτεροι αἰῶνες ἐγείρουσι περισσότερον τὸ ἐνδιαφέρον, διότι ὁ σημερινὸς πολιτισμὸς εἶνε συνέχεια τοῦ κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους ἀκμάσαντος, διότι ὁμιλοῦμεν τὴν γλῶσσαν ἐκείνων καὶ ζῶμεν κατὰ μέγα μέρος ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν αὐτῶν. Ἀνάγκη λοιπὸν παρὰ τὴν ἐθνικὴν ἱστορίαν νὰ καταλαμβάνῃ ἐν τῷ προγράμματι καὶ αὕτη περίβλεπτον θέσιν. Δὲν διστάζω ἐπίσης νὰ περιλάβω ἐν τούτοις καὶ τὴν διδασκαλίαν τῆς συγχρόνου ἱστορίας, καὶ μάλιστα τῆς ἱστορίας τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς ὧν ἡ δρᾶσις ἐπαυξάνεται ὁσημέραι ἐν τῷ κόσμῳ».

Ὁ εἰρημένος καθηγητὴς ὑποστηρίζει ὡσαύτως, ὅτι τὰ ἱστορικὰ ἀνέκδοτα κέκτηνται μεγάλην παιδαγωγικὴν ἀξίαν, πρῶτον μὲν διότι διεγείρουσι ζωηρῶς τὴν φαντασίαν τῶν παίδων, ἣν ἀδίκως τοσοῦτον παραμελοῦσι, καὶ δεύτερον διότι ταῦτα παρέσχον πληθὺν θεμάτων εἰς τὴν καλλιτεχνίαν καὶ τὴν φιλολογίαν, καὶ τέλος διότι ταῦτα ἐμπνέουσι τὴν κλίσιν πρὸς τὴν ἱστορίαν, τὰ δὲ γεγονότα εἶνε ἡ βάσις παντὸς ἱστορικοῦ οἰκοδομήματος.

Ἀλλ' ἵνα τὰ ἀνέκδοτα ταῦτα ὦσι πράγματι ὠφέλιμα, ἀνάγκη νὰ ἐνισχύωνται πάντοτε διὰ τῆς εἰκόνος. «Ἡ σπουδαιότης τῆς εἰκόνος εἶνε ἀνυπολόγιστος ἐν τῇ σπουδῇ τῆς πρώτης ταύτης ἡλικίας Ἰχνογραφήματα, ζωγραφίαι ἐγχρώματοι, πίνακες, φωτογραφίαι μνημείων ἢ τοπίων, οὐδὲν πρέπει νὰ παραμελῆται καὶ μάλιστα θὰ ἐπεθύμουν ἐν παντὶ σχολείῳ ἕκαστος μαθητὴς νὰ ἔχῃ τὴν μικράν του συλλογὴν τῶν ἱστορικῶν ἰχνογραφημάτων, ἐν τῇ ὁποίᾳ χρονολογικῶς νὰ εἶνε κατατεταγμένη ἡ συνέχεια τῶν ἀνεκδότων συνωδευμένη διὰ κειμένου βραχυτάτου καὶ σαφεστάτου, ὁ δὲ διδάσκαλος νὰ δίδῃ τὰς ἀναγκαίας ἐξηγήσεις. Τὸ ἰχνογραφήματα πρέπει νὰ εἶνε καὶ πολὺ ἀκριβῆ καὶ πολὺ ὡραῖα. Τοιαύτη συλλογὴ θὰ ἦτο ὠφέλιμος οὐ μόνον πρὸς τὴν σπουδὴν τῆς ἱστορίας, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἀνάπτυξιν τῆς ἠθικῆς συνειδήσεως τῶν παίδων »

Ἀλλ' ὁ ἐπιφανὴς καθηγητὴς δείκνυται ὑπερβολικός, ἀποκλείων οὐ μόνον τὰς πολιτικὰς θεωρίας (τὸ ὁποῖον εἶνε ὀρθὸν) ἀλλ' ἔτι καὶ τὰ *ἀφῃρημένα θέματα*, π. χ. ὁ ἄγριος, ὁ κυνηγός, ὁ νομός, ὁ Ἕλλην, ὁ φευδάρχης, καὶ μάλιστα τὰς βιογραφίας· θέλει μόνον διηγήσεις, μόνον ἀνέκδοτα. «Δὲν πρέπει, λέγει, νὰ διδάξωμεν τοὺς ἑπταετεῖς καὶ ὀκταετεῖς μαθητὰς ἱστορίαν ἀλλ' ἱστορήματα, λαμβάνοντες ἀφορμὴν ἐκ τῆς ἱστορίας »

Τοὺς ἐννεαετεῖς ἢ δεκαετεῖς μαθητὰς θὰ διδάξωσι τὰ ἀνέκδοτα ταῦτα συνδέοντες αὐτὰ χρονολογικῶς, συμφώνως πρὸς τὰς μεγάλας ἱστορικὰς περιόδους, προσάγοντες κυρίως εἰκόνας καὶ ἀποφεύγοντες τὰς λεπτομερείας καὶ τὰς γενικὰς θεωρίας τὰς ὑπερβαινούσας τὴν ἀντίληψιν τῶν παίδων.

Οἱ ἑνδεκαετεῖς καὶ οἱ δωδεκαετεῖς μαθηταὶ θὰ δυνηθῶσι νὰ προσεγγίσωσι πρὸς τὴν σπουδὴν τῶν διαφόρων λαῶν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν ἡλικίαν ἔτι ταύτην θὰ εἶνε ἀνάγκη νὰ προσκολλῶνται εἰς τὰ σπουδαιότερα καὶ δραματικώτερα γεγονότα, χωρὶς νὰ παραμελῶσι τῶν γεγονότων τῆς συγχρόνου ἱστορίας.

Ἐν γένει δέον νὰ σχηματισθῶσι τρεῖς κύκλοι τῆς ἱστορίας διὰ τὸ δημοτικὸν σχολεῖον. Ὁ κύκλος τῶν ἀνεκδότων μέχρι τοῦ ὀγδόου ἔτους, ὁ χρονολογικὸς κύκλος ἀπὸ τοῦ 9ου μέχρι τοῦ 10ου ἔτους καὶ ὁ εἰδικὸς ἱστορικὸς κύκλος ἀπὸ τοῦ 11ου μέχρι τοῦ 12ου. Πᾶσα ἀπόπειρα πρὸς εὐρυτέραν διδασκαλίαν εἶνε ματαιοπονία. Ματαιοπονία π. χ. εἶνε νὰ γίνηται λόγος περὶ πολιτευμάτων, περὶ διπλωματικῶν συνδυασμῶν, περὶ νόμων οἰκονομικῶν, περὶ πολιτισμῶν διαφόρων, εἰς παιδία δωδεκαετῆ. Θὰ τὰ μάθουν καὶ θὰ τὰ ἀπομνημονεύσουν· ἀλλὰ δὲν θὰ τὰ ἐννοήσουν.» Γ. Μπ.

Ἀπὸ τὸ ἄρτι ἐκδοθὲν βιβλίον τοῦ καθηγητοῦ κ. Σ. Π. Λάμπρου, ἐπιγραφόμενον «Λόγοι καὶ Ἄρθρα» ἀποσπῶμεν τὸ κάτωθι ἰδιαιτέρως ἐνδιαφέρον τὸν διδασκαλικὸν κόσμον. Σ. τ. Δ.

ΣΧΟΛΙΚΑ ΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΟΙΗΜΑΤΑ

Φεγγαράκι μου λαμπρό,
φέξε μου νὰ περπατῶ
νὰ πηγαίνω 'ς τὸ σχολειό,
νὰ μαθαίνω γράμματα,
τοῦ Θεοῦ τὰ θάμματα.

Ἀμφιβάλλω ἂν πλὴν τοῦ πενταστίχου τούτου ᾄσματίου τοῦ συνδεομένου ἀμέσως πρὸς τὴν τύχην τοῦ ὑποδούλου ἑλληνισμοῦ ἡ τουρκοκρατουμένη Ἑλλὰς ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ ἄλλο σχολικὸν ᾆσμα. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν εἶνε πανθομολογούμενον, ὅτι τὰ σχολικὰ ἡμῶν ᾄσματα

εἶνε ἀνεπαρκῆ καὶ πτωχά. Καὶ ὅμως τὸ σχολεῖον ἔχει μεχίστην ἀνάγκην ᾀσμάτων, ἅτινα καὶ τὴν ἀρρύθμιστον τῶν παίδων φωνὴν κανονίζουσι καὶ τοῦ ῥυθμοῦ τὴν ἔννοιαν φιλοκάλως ἐμποιοῦσιν, εἴπερ τι δὲ καὶ ἄλλο παιδαγωγικώτατα ἐθίζουσι τὸν μικρὸν μαθητὴν εἰς τὴν λατρείαν τοῦ Θεοῦ, τὸν πρὸς τὴν φύσιν θαυμασμόν, τὴν πρὸς τοὺς οἰκείους στοργήν, τὴν πρὸς τὴν πατρίδα ἀγάπην.

Τὸ σχολεῖον δύναται νὰ ντλήσῃ τὰ ποιήματα τὰ προορισθησόμενα νὰ ᾄδωνται ὑπὸ τῶν παίδων ἔκ τε τοῦ ὅλου θησαυροῦ τῆς ποιητικῆς παραγωγῆς τοῦ ἔθνους καὶ ἐξ ἰδίας δημιουργίας εἰδικῶν σχολικῶν ποιητῶν, χάριν αὐτοῦ τοῦ σχολείου ποιούντων. Ἡμεῖς δ' αὐτόχρημα σχολικοὺς ποιητὰς δὲν ἔχομεν. Τὰ συνήθως ἐν τοῖς σχολείοις ἡμῶν ᾀδόμενα ποιήματα σπανιώτατα ἐποιήθησαν χάριν αὐτοῦ τοῦ σχολείου ἐπίτηδες, ἀλλὰ καὶ ταῦτα ὑπὸ ποιητῶν ἢ καὶ ἁπλῶν στιχουργῶν, ἐφ' ἁπλῆς παραγγελίας ἢ ἄνευ τῆς προσηκούσης ἐξ ἑνὸς μὲν ποιητικῆς δυνάμεως, ἐξ ἑτέρου δὲ ψυχολογικῆς προπαρασκευῆς ποιησάντων ἢ καὶ ἁπλῶς μεταφρασάντων ποιημάτια σχολικά. Τὰ δὲ πλεῖστα τῶν ἐν τοῖς σχολείοις ἄνευ ᾄσματος ἀπαγγελλομένων ἐξελέχθησαν μετὰ κόπου ἐκ τῶν ποιητικῶν σελίδων γνωστῶν, ποιητῶν, οἵτινες ἔτυχε νὰ ποιήσωσι καὶ στίχους προσαρμοζομένους εἰς τὴν παιδικὴν ἡλικίαν, οἱ πλεῖστοι δὲ οὐδ' εἶχον κἂν κατὰ νοῦν, ὅτι τοιοῦτος ἔμελλε νὰ εἶνε τῶν ποιητικῶν αὐτῶν δημιουργημάτων ὁ προορισμός.

Τὴν πρώτην τάξιν ἀποτελοῦσι κυρίως τὰ ᾄσματα τοῦ Βλάχου καὶ τοῦ Κατακουζηνοῦ. Ὁ Βλάχος ἔλαβε τὴν ἐντολὴν νὰ γράψῃ ποιήματια διὰ τὸ σχολεῖον, τὰ πλεῖστα, νομίζω, κατὰ μετάφρασιν καὶ πρὸς ὡρισμένον μέτρον ἑτοίμων ἤδη ξένων ᾀσμάτων, καὶ ἐπετέλεσε τὸ ἀνατεθὲν εἰς αὐτὸν ἔργον μετὰ τῆς ἐγνωσμένης αὐτοῦ περισσῆς φιλοκαλίας. Ἀλλὰ τὰ ᾄσματια ἐκεῖνα εἶνε τἄριστα τῶν παρ' ἡμῖν ἀκόμη σήμερον ἐν τοῖς σχολείοις ᾀδομένων, εἶνε, καθ' ὅσον εἶνε πρωτότυπα, ἡ ἀπόρροια περισσεύματος τῆς στιχουργικῆς δυνάμεως καὶ εὐστροφίας τοῦ ποιητοῦ αὐτῶν, δὲν εἶνε δὲ δημιουργήματα μούσης ἀπ' εὐθείας ἐκ τοῦ σχολείου ἀρυομένης τὴν ἔμπνευσιν. Τὰ δὲ τοῦ Κατακουζηνοῦ εἶνε ἐπίμοχθα ἐπιτηδεύματα στιχοπλόκου ὑποψύχρου, μόνην ἀρετὴν ἔχοντα τὴν καρτερίαν μεθ' ἧς ἐφιλοτεχνήθησαν, ἀλλὰ μὴ δυνάμενα νὰ ἐμβάλωσι κέντρον εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ταῦτ' ᾀδόντων μαθητῶν. Ἀλλ' ὑπάρχει καὶ τρίτη πηγὴ σχολικῶν ᾀσματίων, ἡ καὶ κυρίως ἐπικρατοῦσα ἐν τοῖς δημοτικοῖς σχολείοις τῶν θηλέων, εἰς ἃ εἰσήχθησαν ἐκ τῶν διδασκαλείων τῆς Φιλεκπαιδευτικῆς ἑταιρείας, ἔνθα ἐδιδάχθησαν αὐτὰ αἱ μέλλουσαι διδάσκαλοι.

Εἶνε δὲ σχεδὸν ἅπαντα προσηρμοσμένα εἰς μέλη γερμανικά, ὡς καὶ τὰ πλεῖστα τῶν προηγουμένων, διότι Γερμανὸς ἀνὴρ ἦτο ὁ ἐπὶ μακρὰ ἔτη διδάσκων τὴν ᾠδικὴν ἐν τῷ Ἀρσακείῳ. Τῶν ποιημάτων τῆς συλλογῆς ταύτης, τῶν πλείστων σχεδὸν κατωτέρων παντὸς λόγου, οὐδὲ μνεία θὰ ἔπρεπε νὰ γείνῃ. ἂν δὲν ἐπεβάλλετο χάριν αὐτῆς τῆς ἰδέας τοῦ καλοῦ ἡ ἐκ τῶν σχολείων τῶν θηλέων πανηγυρικὴ αὐτῶν ἔξωσις, χωρὶς κἂν νὰ στεφθῶσι διὰ ῥόδων, ὡς συνεβούλευεν ὁ Πλάτων περὶ τῶν ποιητῶν.

Τῆς δ' ἑλληνικῆς δημώδους μάλιστα μουσικῆς ἐπειράθη νὰ κάμῃ χρῆσιν χάριν τοῦ σχολείου ἐπιτυχέστερον ἢ ἐν τῇ μελῳδήσει χορικῶν τῶν ἀρχαίων δραμάτων ὁ Ἰωάννης Σακελλαρίδης, διὰ δὲ τοῦ διδασκαλείου Ἀθηνῶν ἤρχισαν εἰσαγόμενα τοιαῦτά τινα ᾀσμάτια εἰς τὰ δημοτικὰ σχολεῖα τῶν ἀρρένων. Ἡ ἀρχὴ εἶνε πάντως καλὴ καὶ τὸ πρᾶγμα ἄξιον μελέτης. ἀλλὰ δὲν ἀρκεῖ ἡ ἐπιτυχὴς ἐφαρμογὴ δημωδῶν μελῳδιῶν, πρέπει δὲ καὶ οἱ μελοποιούμενοι στίχοι νὰ εἶνε κατάλληλοι διὰ τοὺς παῖδας.

Τέλος πρέπει νὰ γείνῃ ἐνταῦθα μνεία καὶ τῆς ἐν Ὀδησσῷ ἐκδεδομένης συλλογῆς σχολικῶν ᾀσματίων μετὰ τῶν οἰκείων μουσικῶν σημείων ὑπὸ τοῦ Μάλτου διὰ τὴν μείζονα φιλοκαλίαν μεθ' ἧς ἐκ τοῦ ὑπάρχοντος ὑλικοῦ, πλουτισθέντος πως μάλιστα, ἔγεινεν ἡ ἐπιλογὴ τῶν παιδικῶν ποιηματίων. Νέον δ' ἐν αὐτοῖς εἶνε ὡς τὸ πλεῖστον τὸ μέλος.

Καὶ τοιαῦτα μὲν ἐν γενικαῖς γραμμαῖς τὰ δόμενα ἐν τοῖς σχολείοις. Ὁποῖα δέ τινα τὰ παγγελλόμενα ποιήματα ἐχαρακτηρίσαμεν ἤδη ἀνωτέρω. Καλοὶ στίχοι τοῦ Βιζυηνοῦ, τοῦ Πολέμη, τοῦ Σουρῆ, τοῦ Δημητρίου Καμπούρογλου, ἴσως λησμονῶ καὶ κανένα ἄλλον, εἶνε τὰ ἐπιλεκτότατα τῶν εἰς τοὺς παῖδας ὑπὸ τῶν διδασκάλων παρεχομένων ποιηματίων. Ἀλλὰ καὶ τούτων πολὺ ὀλίγα ἐποιήθησαν ἐπίτηδες διὰ τὸ σχολεῖον.

Ἄλλοτ' ἐν ἡμέραις ἐπιδεικτικῶν ἐξετάσεων, ὧν ὁ μωρὸς πανηγυρισμὸς δὲν ἐξέλιπε δυστυχῶς ἀκόμη καθ' ὁλοκληρίαν, ἡ ἐκλογὴ τῶν πρὸς ἐπίδειξιν ἀπαγγελλομένων ἐγίνετο ὑπ' αὐτῶν τῶν διδασκάλων. Τεμάχια δραμάτων, ἀπαίσιοι διάλογοι, μακροσκελεῖς στιχουργίαι, ὅλως ἀκατάλληλοι διὰ τοὺς πτωχοὺς παῖδας. ἀλλὰ καὶ διὰ τοὺς πλείστους τῶν γονέων αὐτῶν, ἐξεκραυγάζοντο ἀπὸ τοῦ ὕψους τινὸς θρανίου ἐν μέσῳ τοῦ ἱδρῶτος τῶν κυνικῶν καυμάτων τοῦ περιρρέοντος τοὺς δυστήνους ἀκροατὰς ὑπὸ παιδαρίων ἐπιδεικτιώντων μετὰ στόμφου περισσοῦ, ἄνευ τέχνης οὐδεμιᾶς. Ὁ Παράσχος, ὁ εἴπερ τις καὶ ἄλλος τῶν παρ' ἡμῖν ποιητῶν ἀκαταλληλότατος διὰ παιδικὴν ἀπαγγελίαν, ἦτο μάλιστα ὁ ἐκλεκτὸς τῶν διδασκάλων, καὶ οἱ μακροί του δεκαπενταστίχοι ἐξεχύνοντο κατὰ τῶν ὤτων τῶν ἀκροωμένων. Ἐνθυμοῦμαί ποτε, εἶνε δεκαεπτὰ περίπου ἔτη, νήπιον ἀπαγγέλλον. Τί;

Ἰδοὺ τὸ Ἄντρον τῶν Νυμφῶν, ἰδοὺ τὸ μονοπάτι
ὁποῦ ἐκείνη μιὰ φορὰ μαζί μου ἐπερπάτει.

Οἱ διδάσκαλοι ἐνόμιζον χρέος των νὰ κινήσωσι διὰ τῶν μικρῶν πιθήκων τὰ δάκρυα τῶν εἰς τὰς ἐξετάσεις παρισταμένων γονέων, καὶ αἱ μητέρες ἐδάκρυον ἀληθῶς. Ὀλίγοι δὲ ἦσαν δυστυχῶς ἀκόμη οἱ γελῶντες ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ ἀντιπαιδαγωγικῇ μωρίᾳ, ἧς θύματα ἦσαν καὶ διδάσκαλοι καὶ παῖδες καὶ γονεῖς, ἀλλ' οὐχ ἧττον τῶν ἄλλων οἱ ποιηταὶ ὧν διεστρεβλοῦντο τὰ ποιήματα.

Ἀλλ' ἐπῆλθε τέλος ἀρχὴ βελτιώσεως. Εἰς δύο δὲ ἅμα παραλλήλους ἐνεργείας χρεωστεῖται αὕτη, εἰς τὴν τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας καὶ εἰς τὴν τῆς *Διαπλάσεως τῶν Παίδων*. Καὶ τὸ μὲν ἄριστον τοῦτο παιδικὸν περιοδικὸν συνετέλεσε μεγάλως εἰς τὴν δημιουργίαν σχολικῶν ποιημάτων, καταβιβάσαν τὴν μοῦσαν τῶν ποιητῶν ἡμῶν μέχρι τοῦ σχολείου. Δυστύχημα μόνον εἶνε, ὅτι τινὲς αὐτῶν, δυνάμενοι νὰ μορφωθῶσιν εἰς ἀρίστους σχολικοὺς ποιητάς, ὑπῆρξαν τοιοῦτοι μόνον ὅτε ἔγραφον διὰ τὴν Διάπλασιν. Ἐξ αὐτῆς δ' ἐσταχυολογήθησαν δικαίως τὰ πλεῖστα τῶν νῦν ἐν τοῖς σχολείοις ἀπαγγελλομένων.

Τὸ δὲ Ὑπουργεῖον τῆς Παιδείας, αἰσθανθὲν τὴν ἀνάγκην νὰ περιορίσῃ τὴν αὐθαίρετον καὶ ἀφιλόκαλον ὑπ' αὐτῶν τῶν διδασκάλων ἐκλογὴν τῶν εἰς τοὺς παῖδας παραδιδομένων ποιημάτων, συνέδεσε τὸν προορισμὸν τοῦτον πρὸς τὸν διὰ νόμου τὸ πρῶτον ἐπιβληθέντα διαγωνισμὸν τῶν διδακτικῶν βιβλίων. Ἀπῃτήθη λοιπὸν σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ Ἀνθολογία σχολικῶν ποιημάτων. Ἀλλὰ τὸ ἔργον ἦτο πολὺ δυσχερές. Τότε κατὰ πρῶτον κατενοήθη ἐν τῇ ἐκτελέσει τοῦ προβλήματος τούτου τὸ πενιχρὸν καὶ ἀνεπαρκὲς τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ποιητικῆς παραγωγῆς ἐν σχέσει πρὸς τὸ σχολεῖον.

Ἐκ τῶν τεσσάρων μεγάλων κύκλων, εἰς οὓς δύνανται νὰ διαιρεθῶσι τὰ σχολικὰ ποιημάτια, τὸν τῆς θρησκείας, τὸν τῆς φύσεως, τὸν τῆς οἰκογενείας καὶ τοῦ βίου καὶ τὸν τῆς πατρίδος, ἰδίως διεκρίνοντο διὰ τὴν πτωχείαν αὐτῶν οἱ δύο πρῶτοι. Ἡ παντοδυναμία τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ χαρὰ τῶν θρησκευτικῶν ἑορτῶν, τὰ μεγάλα θεάματα τῆς φύσεως καὶ αἱ καλλοναὶ τῆς ἑλληνικῆς πατρίδος δὲν εἶχον ψαλῇ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ποιητῶν διὰ χορδῶν δυναμένων νὰ θίξωσι τὰς ψυχὰς τῶν παίδων. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ οἶκος καὶ ἡ στοργὴ τῶν ὁμαίμων καὶ τῶν διαφόρων τοῦ οἴκου ἔργων ἡ πικιλία δὲν εἶχον παρασταθῇ δι' εἰκόνων καταλλήλων εἰς τοὺς παιδικοὺς ὀφθαλμούς. Τέλος δὲ καὶ διὰ τὴν παράστασιν τοῦ μεγάλου δράματος τῆς πατρίδος ἐν μικρογραφίᾳ προσιτῇ εἰς τὴν ἀντίληψιν τῶν παίδων δὲν εἶχον εὑρεθῇ τὰ κατάλληλα χρώματα.

Τῆς δ' ἀνεπαρκείας ταύτης ἔσχον πλήρη συνείδησιν οἱ ὑποβαλόντες τότε εἰς τὸν διαγωνισμὸν τὰς καλλιτέρας τῶν ἀνθολογιῶν, οἵτινες καὶ ἀνωμολόγησαν τὰς δυσχερείας, εἰς ἃς προσέκρουσαν κατὰ τὴν περισυλλογὴν τῶν διὰ τὸ σχολεῖον προσφυεστέρων ποιηματίων. Ἡ δὲ διάγνωσις τοῦ κακοῦ ἦτο, ὡς εἰκός, τὸ πρῶτον βῆμα πρὸς τὴν προσδοκωμένην βελτίωσιν. Ἐντεῦθεν καὶ ἡ μεγάλη διαφορὰ τῆς βραβευθείσης συλλογῆς τῆς τοῦ κ. Κουρτίδου, ἀπὸ τῶν λοιπῶν συνυποβληθεισῶν. Τούτων οἱ συλλογεῖς δὲν εἶχον οἱ πλεῖστοι ὄχι μόνον τὴν ἀναγκαίαν πρὸς τὸ ἔργον τῆς ἐπιλογῆς τῶν προσηκόντων ποιηματίων ψυχολογικὴν καὶ παιδαγωγικὴν μόρφωσιν, ἀλλ' οὔτε κἂν τὰ στοιχεῖα τῆς ἀπαιτουμένης φιλοκαλίας. Ἀρκεῖ δὲ ὡς δεῖγμα τῶν μέχρις ἐκείνου τοῦ χρόνου κρατουσῶν ἰδεῶν περὶ τοῦ ποιοῦ τῶν ποιημάτων, ἅτινα δυνάμεθα νὰ παραδώσωμεν ἀφόβως εἰς τοὺς παῖδας, ἡ μνεία δύο στιχουργημάτων ἀντιστοίχων, ἅτινα ἔφερον εἰς τὰς ἐπιγραφὰς Ὁ *ῥουμτζῆς* καὶ Ὁ *ῥακιτζῆς*. Ἐν τῷ ἑνὶ αὐτῶν ἐξιθειάζετο τὸ ῥακίον, ἐν δὲ τῷ ἑτέρῳ ἐξῄρουντο κατ' ἀντιπαραβολὴν αἱ ἀνώτεραι ἀρεταὶ τοῦ ῥουμίου! Πᾶν σχόλιον εἶνε περιττόν.

Εἶπον ὅτι παρῆλθον ἔκτοτε δέκα ἔτη. Οἱ διδάσκαλοι, ἐθισθέντες εἰς τὰ κατ' ἐπιλογὴν ἀνωτέραν ἐπιβληθέντα εἰς αὐτοὺς ἐπί τινα χρόνον ἐκλεκτότερα ποιήματα, ἐδιδάχθησάν πως καὶ τὴν τέχνην νὰ διακρίνωσι καὶ μόνοι τὰ προκριτέα. Ἀλλ' ἡ παραγωγὴ σχολικῶν ποιημάτων ἔμεινεν ἔκτοτε στάσιμος.

ΑΙ ΑΠΟΛΑΥΣΕΙΣ ΤΗΣ ΖΩΗΣ[1]

[Κατὰ τὸν Λῶμποκ. — Μετάφρασις Θ. Φλωρᾶ]

Η ΕΠΙΣΤΗΜΗ

Μακάριος ἄνθρωπος ὃς εὑρεσιφρίας, καὶ θνητὸς ὃς εἶδε φρόνησιν. Κρείσσων γὰρ αὐτὴν ἐμπορεύεσθαι, ἢ χρυσίου καὶ ἀργυρίου θησαυρούς. Τιμιωτέρα δὲ ἐστι κίνδυνον πολυτελῶν, οὐκ ἀντιτάσσεται αὐτῇ οὐδὲ ἐν σκηπτρον· εὐγνωστός ἐστι πᾶσι τοῖς ἐντυγχάνουσι αὐτῇ, καὶ δὲ τιμίων οὐκ ἄξιον αὐτῆς ἐστι. Μάκρος γὰρ βίος καὶ ἐν ζωῇ ἐν τῇ δεξιᾷ αὐτῆς, ἐν δὲ τῇ ἀριστερᾷ αὐτῆς πλοῦτος καὶ δόξα . . . . αἱ ὁδοὶ αὐτῆς ὁδοὶ καλαί, καὶ πᾶσαι αἱ τρίβοι αὐτῆς ἐν εἰρήνῃ . . . .

ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΣΟΛΟΜΩΝΤΟΣ

Ὅσοι δὲν ἔτυχε νὰ τὸ δοκιμάσουν μόνοι των, εἶνε ἀδύνατον νὰ φαντασθοῦν τότε πόσον ἡ ἐπιστήμη κάμνει τὸν βίον μας ἄξιον μελέτης καὶ ἐνδιαφέροντος. Σφάλλονται δὲ ὅσοι τὴν θεωροῦν ὡς ξηράν, δύσκολον, ἀνιαρὰν καὶ πεζήν. Παρουσιάζει πολλὰ σημεῖα, εἰς τὰ ὁποῖα ἠμποροῦμεν καὶ εὔκολα νὰ τὴν πλησιάσωμεν καὶ μὲ εὐχαρίστησιν νὰ ἐνδιατρίψωμεν εἰς αὐτά. Εἰς τοὺς παλαιοὺς μάλιστα χρόνους τὸ ὁρμέμφυτον ὡδήγει

[1] Συνέχειαν ἰδὲ σελ. 247.

τοὺς ἀνθρώπους νὰ συνταυτίζουν τοὺς προφήτας καὶ τοὺς σοφούς. Οἱ ὀφθαλμοὶ τοῦ σοφοῦ εἶνε εἰς τὴν κεφαλήν του ἐνῷ ὁ ἄφρων περιφέρεται εἰς τὸ σκότος, ἔλεγον. Οἱ τεχνικοὶ ὅροι, αἱ περιγραφαὶ τῶν εἰδῶν κτλ. ἔχουν τὴν αὐτὴν σχέσιν μὲ τὴν ἐπιστήμην τὴν ὁποίαν καὶ τὰ Λεξικὰ μὲ τὴν φιλολογίαν

Ἐνίοτε ἠμπορεῖ βέβαια ἡ ἐπιστήμη νὰ καταστρέψῃ κάνένα ἀρχαῖον μῦθον ποιητικόν, ὡς π. χ. τὴν ποιητικὴν ἐξήγησιν τῶν Ἰνδῶν ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν γένεσιν τῶν ποταμῶν. Ἐφαντάζοντο ὅτι ὁ Ἴνδρας ἔσκαψε μὲ κεραυνοὺς τὰς κοίτας των καὶ τοὺς ἔστειλε νὰ τρέχουν τοὺς μακρυνοὺς καὶ ἀδιακόπους δρόμους των, ἡ ἀληθινὴ ὅμως αἰτία τῶν φαινομένων τῆς φύσεως εἶνε πολλάκις ἐπιβλητικωτέρα καὶ περιέχει περισσοτέραν ἀληθινὴν ποίησιν, παρ' ὅσην θὰ ἠδύνατό ποτε νὰ πλάσῃ ἡ ἀκαλλιέργητος φαντασία τῆς ἀνθρωπότητος.

Ἡ ἐπιστήμη, μὲ τὰς ἀπείρους αὐτῆς ἀπόψεις, μᾶς παρουσιάζεται θαυμασιωτέρα καὶ ἀπὸ τὸν λαμπρότερον μῦθον. «Ὑπάρχουν πράγματα, λέγει ὁ Βύρων, τῶν ὁποίων ἡ πραγματικότης ὑπερβαίνει καὶ τὰς μᾶλλον φανταστικὰς διηγήσεις, τῶν ὁποίων τὸ σχῆμα καὶ τὸ χρῶμα εἶνε ὡραιότερον ἀπὸ οἱονδήποτε φανταστικὸν οὐρανὸν καὶ ἀπὸ ὅλους τοὺς παραδόξους ἀστερισμοὺς τοὺς ὁποίους ἡ εὐφάνταστος ποιητικὴ μοῦσα θὰ ἠδύνατό ποτε νὰ σπείρῃ εἰς τὴν ἀγρίαν φύσιν. Ὁ δὲ Μάρκαῦ ὀρθῶς ἐκφωνεῖ: «ὦ εὐλογημένη ἐπιστήμη! Ὅταν ἡ γῆ ἤρχισε νὰ φαίνηται ὅτι ἐγήρασεν, ὅταν ἡ πίστις ἤρχισε νὰ χωλαίνῃ καὶ ὁ ὀρθὸς λόγος νὰ μαραίνηται, σὺ ἀνεκάλυψες ὅτι ὁ κόσμος εἶνε νέος ἀκόμη καὶ μᾶς ἔμαθες νὰ συλλαβίζωμεν εἰς τὴν νηπιώδη του γλῶσσαν».

Ἡ βοτανικὴ π. χ χαρακτηρίζεται πολλάκις ὡς ἄχαρις ἐπιστήμη. Καὶ ὅμως, ἂν καὶ χωρὶς αὐτὴν θὰ ἠμποροῦμεν πάλιν νὰ θαυμάζωμεν τὰ ἄνθη καὶ τὰ δένδρα, θὰ ἐκάμνομεν τοῦτο ὡς ξένοι καὶ ὅπως θὰ ἐθαυμάζομεν π. χ. ἕνα μεγάλον ἄνδρα ἢ μίαν ὡραίαν γυναῖκα ἀνάμεσα εἰς πυκνὸν καὶ συρφετώδη ὄχλον Ὁ βοτανικὸς ὅμως καὶ ὄχι μόνον ὁ βοτανικός, ἀλλὰ καὶ ὁστισδήποτε, ἔχει γνῶσίν τινα τῆς θελκτικῆς αὐτῆς ἐπιστήμης, ὅταν θὰ μεταβῇ εἰς τὰ δάση καὶ εἰς τοὺς ἀγρούς. θὰ προϋπαντηθῇ ἐκεῖ ἀπὸ ἀπειραρίθμους φίλους, ὁ καθεὶς τῶν ὁποίων θὰ ἔχῃ καί τι εὐχάριστον καὶ ἐνδιαφέρον νὰ ἀνακοινώσῃ Ὁ διδάκτωρ Τζώνσων ἐρρόνει ὅτι ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος εἶδεν ἅπαξ μίαν πεδιάδα ἠμπορεῖ νὰ εἰπῇ ὅτι εἶχεν ἰδεῖ καὶ ὅλας, ἄλλος δὲ σορὸς μεγαλείτερος ἀκόμη τοῦ Τζώνσων, ὁ Σωκράτης, τὸ πρότυπον αὐτὸ πνεύματος στερουμένου ἐπιστήμης, ἔλεγεν ὅτ «ἐπεθύμει πάντοτε νὰ διδάσκηται, ἀλλ' ὅτι ἀπὸ τὰ δένδρα καὶ ἀπὸ τοὺς ἀγροὺς δὲν ἐπερίμενε τίποτε νὰ μάθῃ». Δὲν ἀγνοῶ ἐπίσης ὅτι πολλάκις λέγουν περὶ τῶν βοτανικῶν «ὅτι δὲν ἀγαποῦν καὶ δὲν γνωρίζουν τὰ ἄνθη τὰ ὁποῖα δρέπουν καὶ ὅτι ὅλη των ἡ βοτανικὴ σοφία συνίσταται εἰς μίαν λατινικὴν ὀνοματολογίαν».

Ὅλα ταῦτα ἂς τ' ἀντιπαραθέσωμεν μὲ τὴν γλῶσσαν ἑνὸς ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος ἂν καὶ δὲν ἔχει ἀξιώσεις διδασκάλου τῆς Βοτανικῆς, εἶνε ὅμως διάπυρος αὐτῆς μελετητής, τοῦ Ῥῶσκιν «Κυττάξετε, λέγει, τί χρεωστοῦμεν εἰς τὸ χόρτον τοῦ ἀγροῦ, εἰς τὸ πυκνὸν αὐτὸ σκέπασμα τοῦ ἐδάφους μὲ τὸ μεγαλοπρεπὲς σμάλτον του, μὲ τὴν συντροφιὰν τῶν ἡμερῶν, ἀναριθμήτων καὶ φιλησύχων αὐτῶν βλαστῶν τῆς χλόης τῶν λειμώνων Ἂς ἀναλογισθῶμεν δὲ μίαν μόνον στιγμὴν τί ἠμπορούσαμεν νὰ ἴδωμεν εἰς τὰς ἑξῆς λέξεις: ὅλη ἡ ἄνοιξις καὶ ὅλον τὸ θέρος εἶνε μέσα των! Οἱ περίπαται ἀνάμεσα εἰς τὰ σιωπηλὰ καὶ εὐώδη μονοπάτια, αἱ ἀναπαύσεις τῆς μεταμεσημβρίας, ἡ χαρὰ τῶν ποιμνίων, ἡ δύναμις τῆς ἀγροτικῆς ζωῆς. Ἡ ζωὴ τοῦ φωτὸς τοῦ ἡλίου πίπτοντος εἰς τὸν κόσμον εἰς σμαραγδίνας ἀκτῖνας καὶ εἰς γλυκείας γαλανὰς σκιάς, ἐνῷ ἀλλέως θὰ ἔπληττε τὴν γυμνὴν καὶ μαύρην γῆν ἢ τὴν φλέγουσαν ἄμμον, αἱ πλούσιαι νομαὶ παρὰ τὸ πλευρὸν τερψιθύμων ῥυακίων, αἱ χλοεραὶ πρασιναδαι καὶ τὰ ὑψώματα τῶν λόφων καὶ οἱ εὐώδεις κλιτύες τοῦ ἐδάφους περιοριζόμεναι ὑπὸ τῆς γαλανῆς γραμμῆς τῆς πλημμύρας· οἱ πολυαρπεῖς λειμῶνες ὑγρότατοι ὑπὸ τὴν πρωϊνὴν δρόσον, ἢ ἀπαλοί, ἀπαλοί, τὴν ἑσπέραν μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου, ποδοπατούμενοι ὑπὸ εὐθύμων περιπατητῶν καὶ μόλις ἀφίνοντες ν' ἀκούηται ὁ θωπευτικὸς ψίθυρος αἰσθηματικῶν συνδιαλέξεων».

Αἱ προτιμήσεις μου καὶ αἱ μελέται μου μὲ παρέσυραν ἴσως εἰς τὴν Φυσικὴν Ἱστορίαν καὶ εἰς τὴν ἀρχαιολογίαν, ἀλλ' ἀ ἀληθινὰ ἀγαπᾶτε μίαν ἐπιστήμην, θὰ εὑρῆτε καὶ εἰς ὅλας ἄπειρον ἐνδιαφέρον. Πόσον μεγαλοπρεπεῖς εἶνε οἱ ἀλήθειαι τῆς ἀστρονομίας. «Εἶνε ἐργά! Ἐπάνω εἰς τὴν σκοπιάν του ὁ ἀστρονόμος, ἄϋπνος ἐπὶ νύκτας ὁλοκλήρους ζητεῖ ν' ἀνεύρῃ εἰς τοὺς οὐρανοὺς χρυσᾶ νησία καὶ μὲ τὸ μέτωπον εἰς τὸ σκότος βλέπει πῶς εἰς τὸ ἄπειρον ὑποφώσκει ἡ πρωία. Παρατηρεῖ ἕνα κομήτην καὶ ὑπολογίζων τὴν τροχιάν του εὑρίσκει ὅτι θὰ ἐπανέλθῃ πάλιν μετὰ χίλια ἔτη. «Καὶ τὸ ἄστρον θὰ ἐπανέλθῃ» Δὲν θὰ ἠμποροῦσε ν' ἀπατήσῃ τὴν ἐπιστήμην οὔτε κατὰ ἓν βῆμα, οὔτε κατὰ μίαν μόνον στιγμήν· οἱ ἄνθρωποι θὰ παρέλθουν, ἡ ἀνθρωπότης ὅμως τὸ περιμένει. Μὲ ἄλλους ὀφθαλμούς, ἀλλὰ πάντοτε βεβαία καὶ ἀτάραχος μένει εἰς τὴν σκοπιάν της, καὶ ἐὰν κατεστρέφετο ὁλόκληρος κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς ἐπανόδου του, πάλιν ἡ ἀλήθεια θὰ ἠγρύπνει ἐπὶ τῆς σκοπιᾶς!».

Ἐνῷ ἡ ἐπιστήμη ἄλλοτε ἐφαίνετο ὀχληρά,

ἐπειδὴ ἦτο θαμμένη εἰς τόμους ὀγκώδεις τὴν σήμερον ὅμως ἤλλαξαν τὰ πράγματα καὶ ἡ φρόνιμος εὐχὴ τοῦ λόρδου. Τσεστερφρέλδ, εἰπόντος ὅτι καὶ ἡ Ἀθηνᾶ ἔπρεπε νὰ συνοδεύεται μὲ τρεῖς χάριτας ὡς τὴν Ἀφροδίτην, ἐξεπληρώθη πλέον κατὰ γράμμα.

Ἡ μελέτη τῆς φυσικῆς ἱστορίας θ' ἀντικαταστήσῃ τὴν ἀπώλειαν τοῦ κακῶς λεγομένου «Σπόρτ» τοῦ ὁποίου ἡ ἀγάπη ἔχει ἐντυπωθῆ εἰς ἡμᾶς ἀπὸ τὴν ἐπίδρασιν πολλῶν αἰώνων, κατὰ τοὺς ὁποίους οἱ ἄνθρωποι ἔζων κυρίως ἀπὸ τὰ προϊόντα τοῦ κυνηγίου καὶ τῆς ἁλιείας. Αὐτὸ τὸ Σπόρτ ὀλιγοστεύει καὶ φθίνει ὁσημέραι. Εἰς τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους οἱ πρόγονοί μας ἐθήρευον τὸν μαμούθ, τὸν ῥινόκερων καὶ τὴν ἰρλανδικὴν ἔλαφον· οἱ παλαιοὶ Βρεττανοὶ ἐθήρευον τὸν ἀγριοβούβαλον, τὴν δορκάδα καὶ τὸν λύκον. Τώρα ἔχομεν τὸν λαγών, τὴν πέρδικα καὶ τὴν ἀλώπεκα, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ πλέον σπανίζουν καὶ πρέπει νὰ τὰ περιποιώμεθα σήμερον διὰ νὰ τὰ ἔχωμεν ἀργότερα νὰ τὰ φονεύωμεν. Μερικοὶ ἐξ ἡμῶν ἀπὸ τοῦδε, ἀργότερον δὲ καὶ περισσότεροι ἀκόμη ἱκανοποιοῦν καὶ θὰ ἱκανοποιήσουν τὴν κλίσιν των, ἡ ὁποία κατὰ βάθος ἔχει μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἀρχήν, μὲ τὴν μελέτην τῶν ζῴων, τῶν ἐντόμων καὶ τῶν ἐγχυματικῶν πλασμάτων, τὰ ὁποῖα ἂν δὲν ἐμποιοῦν ἐντύπωσιν μὲ τὸ μέγεθός των, ἔχουν ὅμως ἄπειρα θέλγητρα μὲ τὴν ποικιλίαν των.

Ὁ Ἔμερσον λέγει ὅτι «τὴν στιγμὴν κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ φυσιοδίφης ἔχει μαζεύσῃ εἰς τὰ φιαλίδιά του ὅλα πλέον τὰ εἴδη τῶν ὄφεων καὶ τῶν σαυρῶν, τὴν ἰδίαν στιγμὴν ἡ ἐπιστήμη ἔχει βάλει καὶ αὐτὸν τὸν ἴδιον εἰς τὸ φιαλίδιον». Δὲν ἀρνοῦμαι ὅτι ὑπάρχουν καὶ τοιαῦται περιπτώσεις, ἀλλ' εἶνε μᾶλλον ἐξαιρέσεις. Ὁ ἀληθινὸς φυσιοδίφης δὲν εἶνε ἁπλοῦς καὶ ἀνιαρὸς συλλέκτης.

Δὲν ἠμπορῶ ν' ἀντισταθῶ εἰς τὴν ἐπιθυμίαν νὰ παραθέσω ἐδῶ, μὲ ὅλον τὸ μάκρος του, τὸ ἀκόλουθον ἀπόσπασμα ἀπὸ τὴν συγγραφὴν τοῦ Χούδσων περὶ τῶν τροχοφόρων ζῴων (εἴδους ἐγχυματικῶν). Ὑπάρχει μικρὸς λόφος κάτωθεν τοῦ ὁποίου ἐκτείνεται μικρὰ λίμνη Αἱ κατωφέρειαι καλύπτονται ἀπὸ φηγοὺς καὶ πεύκας εἰς τρόπον ὥστε προστατεύουν τὸ νερὸν ἀπὸ τρεῖς πλευρὰς καὶ τὸ ἀφίνουν ἀνοικτὸν μόνον πρὸς τὸ νοτιοδυτικὸν μέρος, ὁπόθεν πνέουν αἱ γλυκεῖαι αὖραι τοῦ ζεφύρου καὶ στέλλει τὸ φῶς του ὁ μεταμεσημβρινὸς ἥλιος Εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ λοφίσκου ἀναβλύζει πηγὴ διαυγής, ὁπόθεν πηγάζει ῥυάκιον τοῦ ὁποίου τὸ νερὸν ἔρχεται ἀνάμεσα ἀπὸ τὰς πυκνὰς λυγαριὰς καὶ χύνεται εἰς τὸ ἀνώτερον ἄκρον τοῦ τενάγους· χονδρὸς λίθινος τοῖχος ἐκτίσθη πέριξ τοῦ λοφίσκου διὰ νὰ ἐμποδίζῃ τὸ νερὸν τοῦ ῥυακίου, ὅταν ὑπερεκχειλίζῃ καὶ νὰ τὸ ἀναγκάζῃ νὰ διέρχηται ἀπὸ μίαν μόνον ὀπὴν εἰς μίαν γωνίαν τοῦ τοίχου ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἠμπορεῖ νὰ διαφύγῃ ὡς μικροσκοπικὸς καταρράκτης καὶ νὰ χυθῇ εἰς τὰς κάτω φυτείας. Ἐὰν πλησιάσωμεν εἰς τὸ τέναγος ἀπὸ τὸν δρόμον τοῦ ἀγροφύλακος θὰ διέλθωμεν τὴν φυτείαν ἀπαρατήρητοι καὶ φθάνομεν εἰς τὴν γωνίαν τοῦ τοίχου, ὁπόθεν ἠμποροῦμεν νὰ παρατηρήσωμεν τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ τενάγους χωρὶς νὰ ταράξωμεν καμμίαν ζῶσαν ψυχὴν κατὰ τὰ μέρη ἐκεῖνα.

»Μακρὰν πρὸς τὴν ἀντίπεραν ὄχθην μία πάπια ὁδηγεῖ τοὺς νεοσσούς της μεταξὺ τῶν ἰτεῶν ἐπὶ τοῦ κορμοῦ μιᾶς γηραιᾶς φηγοῦ πεσμένης ἐπὶ τοῦ τέλματος κάθηται νευροπόντικος τρίβων τὸ δεξιὸν αὐτίον του καὶ ὁ θόρυβος ἑνὸς πυρῆνος πίπτοντος πρὸ τῶν ποδῶν μας προδίδει τὸν σκίουρον, ὁ ὁποῖος τὴν στιγμὴν ταύτην γευματίζει κάπου εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ δένδρου ὑπεράνω τῆς κεφαλῆς μας. Προσέξατε ὅμως· ὁ ποντικὸς ἐμυρίσθη, φαίνεται, τὴν παρουσίαν μας καὶ ἐχώθη ἀμέσως εἰς τὴν χλόην, μόνον δὲ ὁ ἐλαφρὸς παφλασμὸς τοῦ νεροῦ γύρω του μᾶς προδίδει τὴν σιωπηλὴν φυγήν του. Ἡ πάπια ἀπὸ πολλοῦ ἐρρότισεν· ἀποσυρθῇ μὲ πολλὰς προφυλάξεις καὶ ὁ σκίουρος ἔπαυσε πλέον νὰ ῥίπτῃ πυρῆνας κατὰ γῆς. Τὸ τέναγος φαίνεται τώρα τελείως νεκρὸν καὶ ἔρημον πάσης ζωῆς.

» Ἐὰν ὅμως, διατηροῦντες ὅλας τὰς αἰσθήσεις καὶ τὴν ὅρασίν μας, ἠμποροῦμεν νὰ εἰσδύσωμεν εἰς ζωντανὰ ἄτομα καὶ νὰ βυθισθῶμεν κάτω εἰς τὸ νερόν, εἰς ποῖον θαυμάσιον κόσμον θὰ μετεβαίνομεν! Ἐκεῖ θὰ ἐβλέπομεν ὅτι τὸ φανταστικὸν αὐτὸ βασίλειον κατοικεῖται ἀπὸ τὰ πλέον παράδοξα πλάσματα, πλάσματα τὰ ὁποῖα κολυμβοῦν μὲ τὴν κόμην των, πλάσματα τῶν ὁποίων οἱ ὀφθαλμοὶ εἶνε ἀκτινοβολοῦντα ῥουβίνια ἐπάνω εἰς τὸν λαιμόν των, ἔχοντα τηλεσκοπικὰ μέλη, ὁτὲ μὲν τραβηγμένα ἐντελῶς μέσα εἰς τὸ σῶμά των, ἄλλοτε δὲ τεντωμένα εἰς μάκρος ὑπερβαίνον πολλὰς φορὰς τὸ μάκρος τοῦ σώματός των. Ἰδέτε ἐδῶ μερικὰ ἀκίνητα, ὡσὰν ἠγκυροβολημένα μὲ λεπτὸς κλωστὰς τυλιγμένας εἰς ἕνα ἀπὸ τοὺς πόδας των, ἰδέτε ἐκεῖ ἄλλα σπινθηροβολοῦντα, μὲ ὑάλινον θώρακα σκεπασμένον ἀ τὸ ἀκάνθας σουβλεράς, ἢ μὲ προεξοχὰς καὶ ἐπιπλέοντας βραχίονας, ἐν ᾧ ἄλλοῦ ἓν ζωντανὸν κωδωνοειδὲς φυτὸν προσκολλημένον εἰς ἕνα μεγάλον κλῶνον προσελκύει μὲ ἀόρατον δύναμιν τὰ θύματά του ἀκαταπαύστως καὶ τὰ καταβροχθίζει μὲ τὴν ἀγκυλωτήν του σιαγόνα.

» Ἐκεῖ πλησίον εἰς τὸν ἴδιον κλῶνον ὑπάρχει κάτι τὸ ὁποῖον ὁμοιάζει μὲ μενεξέδες μεμβρανώδεις. Ἓν εἶδος τροχηλασίας συμβαίνει ἐκεῖ γύρω εἰς τὰ τέσσαρα ἀναπεπταμένα πέταλά του καὶ μία ἅλυσις μικροσκοπικῶν ἀντικειμένων ζωντανῶν ἢ νεκρῶν, κατρακυλᾷ ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῶν ἑλίκων του, ὡς ἐντὸς χωνίου ὄπισθεν τοῦ

ἄνθους. Τί συμβαίνει ἐκεῖ ὀπίσω δὲν ἠμποροῦμεν νὰ ἴδωμεν, ἐπειδὴ γύρῳ γύρῳ ὑψοῦται στήλη σφαιρῶν χρυσοφαίων, αἱ ὁποῖαι ὅλαι συσσωρεύονται κανονικῶς ἡ μία ἐπάνω εἰς τὴν ἄλλην. Ἀλλ' ἐὰν ὁ ἐλάχιστος θόρυβος συμβῇ ἐκεῖ που πλησίον, τὸ ἄνθος μὲ ἀστραπιαίαν ταχύτητα ἐξαφανίζεται ἐντὸς τῆς στήλης.

Κατερχόμεθα ἀκόμη βαθύτερον. Ἐδῶ εἰς τὸν πυθμένα βλέπομεν κομμάτια πηκτῆς νὰ ὀλισθαίνουν σιγὰ σιγά, ἐνῷ συγχρόνως ἐκτείνουν κάπου κάπου καὶ ἕνα ἄμορφον βραχίονα, διὰ νὰ συλλάβουν τὴν τροφὴν μὰ τὰ πηχυαῖα αὐτὰ μέλη των, καὶ περιελίσσονται πέριξ αὐτῆς διὰ νὰ τὴν ἀπορροφήσουν, διότι ἕρπουν χωρὶς πόδας, ἁρπάζουν χωρὶς χεῖρας, τρώγουν χωρὶς στόμα καὶ χωνεύουν χωρὶς στόμαχον.

Ἐν πάσῃ περιπτώσει πολλοὶ ἀκόμη εἶνε οἱ ἄνθρωποι οἱ ὁποῖοι τόσον μόνον ἐννοοῦν τὴν φύσιν, ὅσον καὶ τὸ χόρτον τοῦ ἀγροῦ καὶ ὁ σκώληξ τῆς γῆς. Ἀγαποῦν τὰ πτηνὰ ἀπαράλλακτα ὅπως καὶ τὰ παιδία· ἀρέσκονται δηλαδὴ νὰ τὰ πετροβολοῦν καὶ ἐνδιαφέρονται μόνον νὰ μάθουν ἂν τρώγονται, ὅπως καὶ οἱ Ἐσκιμῶοι ἠρώτων ποτὲ δι' ἓν ὡρολόγιον, ἢ μάλιστα τὰ μεταχειρίζονται καθὼς καὶ εὐσεβεῖς τινες ἀφρικανοὶ εἶχον μεταχειρισθῆ ἕνα ἀπόγονον τοῦ προφήτου, τὸν ὁποῖον ἐφόνευσαν διὰ νὰ τὸν λατρεύσουν καὶ νὰ κάμουν τὸν τάφον του προσκύνημα. Ἂς ἐλπίσωμεν ὅμως ὅτι μὲ τὸν καιρὸν θ' αὐξήσῃ καὶ ὁ ἔρως τῆς ἐπιστήμης καὶ θὰ ὁμοιάζῃ ἀργότερα πρὸς μουσικὴν συμφωνίαν τονισμένην ἐπάνω εἰς ὅλας τὰς χορδὰς τῆς φύσεως, θὰ ὁμοιάζῃ πρὸς στοιχεῖον πίστεως καὶ λατρείας διὰ τὴν ἀνθρωπίνην ψυχήν.

Τότε δὲ ἡ ἐπιστήμη θὰ μᾶς προσκαλῇ νὰ εἰσέλθωμεν εἰς τὸν ἀπέραντον αὐτὸν ναόν, ὅπου ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη εἶνε αἱ ἄσβεστοι λυχνίαι, ὅπου χορὸς εἶνε ὁ ἄνεμος καὶ τὰ κύματα καὶ αἱ βρονταὶ καὶ ὁ οὐρανὸς εἶνε ὁ στεγάζων τὸν ναὸν θόλος.

Ἐκεῖ ὅπου ὁ ὀφθαλμὸς τοῦ ἀμαθοῦς δὲν θὰ ἴδῃ παρὰ ἰλὺν καὶ βόρβορον, ἐκεῖ ἡ ἐπιστήμη θ' ἀνεύρῃ ἀξιοθαύμαστα ἀντικείμενα. Ἡ λάσπη τὴν ὁποίαν πατοῦμεν εἰς τοὺς δρόμους εἶνε μῖγμα ἀργίλλου καὶ ἄμμου, αἰθάλης καὶ νεροῦ. «Χωρίσατε τὴν ἄμμον, λέγει ὁ Ῥῶσκιν, ἀφήσατε τὰ ἄτομα νὰ λάβουν τὴν φυσικὴν θέσιν των καὶ θὰ ἔχητε τὸ ὀπάλλιον. Χωρίσατε τὴν ἄργιλλον καὶ θὰ γίνῃ πηλὸς λευκὸς καὶ κατάλληλος διὰ τὴν καλλιτέραν πορσελάνην· ἐὰν καθαρισθῇ περισσότερον θὰ ἔχητε τὸν σάπφειρον. Πάρετε τὴν αἰθάλην καὶ ἐὰν τὴν περιποιηθῆτε καὶ τὴν ἐπεξεργασθῆτε καταλλήλως, θὰ σᾶς προσφέρῃ ἀδάμαντα, ἐν ᾧ ἐπὶ τέλους τὸ νερὸν ἐὰν καθαρισθῇ καὶ διϋλισθῇ θὰ γίνῃ σταγὼν δρόσου καὶ θ' ἀποκρυσταλλωθῇ εἰς γλαφυρὸν ἀστερίσκον». Ἠμπορεῖτε πρὸς τούτοις ἐντὸς τενάγους ἢ λάκκου στασίμου ὕδατος νὰ ἰδῆτε, κατ' ἀρέσκειαν, ἢ τὴν λάσπην τοῦ πυθμένος του ἢ τὴν εἰκόνα τοῦ οὐρανοῦ ἄνωθεν τῆς κεφαλῆς σας. Καὶ ἐν ᾗ περιπτώσει ἀκόμη φανταζόμεθα ἀνυπάρκτους καλλονὰς καὶ μαγείας καὶ ἐν ᾗ περιπτώσει εἴμεθα ἐντελῶς ἀπατημένοι, πάλιν προτιμότερον εἶνε ν' ἀπατώμεθα ἐπὶ καλοῦ, παρασυρόμενοι ἀπὸ τὴν χάριν καὶ ἀπὸ τὴν αἰσιοδοξίαν. Οὕτω καὶ ὁ Νασμὺθ εἰς τὴν χαριτωμένην αὐτοβιογραφίαν του μᾶς διηγεῖται ὅτι εἶχε συνηθίσει νὰ πιστεύῃ ὅτι εἷς τῶν φίλων του συνέσπα μὲ χαρίεντα καὶ ἐράσμιον τρόπον τοὺς ὀφθαλμούς του, ὅτε εἴφνης ἡμέραν τινὰ παρετήρησε μὲ ἔκπληξιν ὅτι ἐφόρει τεχνητὸν ὀφθαλμόν.

Θὰ εἴχον ἄδικον, μὰ τὴν ἀλήθειαν, ἐὰν ἐξετείνομην περισσότερον διὰ νὰ ἀποδείξω ὅτι ἡ ἐπιστήμη μᾶς παρέχει ἐνδιαφέρον καὶ διασκέδασιν μόνον διὰ τὰς ὥρας τῆς σχολῆς μας. Ἡ ἐπιστημονικὴ ἐκπαίδευσις ἔχει μεγίστην σημασίαν καὶ διὰ τὸν ὀρθὸν τρόπον τῆς διαβιώσεως ἡμῶν.

«Ἡ ἐπιστήμη ὀξύνει καὶ καλλιεργεῖ τὴν παρατηρητικὴν ἡμῶν δύναμιν, ἡ ὁποία εἰς πολλοὺς ἀνθρώπους ὑπνώττει καθ' ὅλον τὸν βίον, τὴν ἐξαναγκάζει νὰ γενικεύῃ τὰς παρατηρήσεις ὀρθῶς καὶ ταχέως καὶ εἰδέι εἰς τὸν νοῦν τὴν συνήθειαν τῆς μεθόδου καὶ τῆς τάξεως. Συνηθίζει τοὺς νέους νὰ σημειώνουν τὴν ἀλληλουχίαν τοῦ αἰτίου καὶ τοῦ ἀποτελέσματος, τοὺς ἐξοικειώνει νὰ συλλογίζωνται καὶ νὰ ἑρμηνεύουν ἀκριβῶς καὶ σαφῶς τὰ πράγματα· εἶνε ἴσως τὸ καλλίτερον διορθωτικὸν τῆς νωχελείας ἐκείνης, ἐλαττώματος ὅλων τῶν ἡμικοιμωμένων πνευμάτων, τὰ ὁποῖα ἐχθρεύονται πᾶσαν προσπάθειαν, ἡ ὁποία δὲν εἶνε, ὡς ἡ ἀπομνημόνευσις καθαρῶς μηχανικὴ ἐργασία.»

Ἐὰν μὲ τὰ πτερὰ τῆς φαντασίας μας ἀναδράμωμεν μέχρι τῶν παλαιοτάτων χρόνων ἢ πλανηθῶμεν εἰς τὰς ἀπείρους ἐκτάσεις τοῦ γώρου καὶ θεωρήσωμεν τὸ μεγαλεῖον τῆς ἐπιστήμης, πόσον ἀσημάντους θὰ ἴδωμεν, τὰς μικρὰς ἡμῶν θλίψεις καὶ ὀδύνας! «Ἄχ, ὡραῖα πλάσματα, λέγει ὁ Χέλπ ὁμιλῶν περὶ τῶν ἀστέρων, τὴν σημασίαν σας ἠμποροῦμεν νὰ καταλάβωμεν ὄχι ὅταν μᾶς ὁδηγῆτε ἐπὶ τῶν θαλασσῶν τοῦ μικροῦ μας πλανήτου, ἀλλ' ὅταν μᾶς φωτίζητε ἔξω ἀπὸ τὰ σκοτεινὰ καὶ θολὰ νερὰ τοῦ ταραγμένου πνεύματός μας . . . εἰς τὸν καθένα ἐξ ἡμῶν ἔχετε νὰ διδάξητε κάτι ἀκριβὲς καὶ σωστὸν καὶ πᾶς ἄνθρωπος ἔχει εἰς τὴν διάθεσίν του ἓν ὁλόκληρον ἡμισφαίριον, ἀρκεῖ μόνον νὰ θελήσῃ νὰ σηκώσῃ τοὺς ὀφθαλμούς του διὰ νὰ τὸν συμβουλεύσητε καὶ νὰ τὸν βοηθήσητε».

Πολλὴν ἐντύπωσιν μοὶ ἔχει προξενήσει ἀπόσπασμά τι τοῦ λόγου τοῦ καθηγητοῦ Χούξλιυ, τὸν ὁποῖον πρὸ πολλῶν ἐτῶν εἶχεν ἀπαγγείλει εἰς τὸ Λύκειον τῶν ἐργατῶν τοῦ Λονδίνου. Ἐκφέρει τὴν ἰδίαν σκέψιν μὲ ὕφος πολὺ ἐκφραστικώτερον, παρ' ὅσον ἐγὼ θὰ κατώρθουν ποτὲ νὰ τὸ εἴπω:

«Ὑποθέσατε, εἶχεν εἰπῆ, ὅτι ἡ ζωὴ καὶ ἡ περιουσία τοῦ καθενὸς ἐξ ἡμῶν θὰ ἐξηρτᾶτο μίαν ἡμέραν ἀπὸ τὸ κέρδος ἢ τὸ χάσιμον μιᾶς παρτίδας ζατρικίου. Δὲν θὰ ὁμολογήσητε ὅτι εἰς μίαν τοιαύτην περίπτωσιν τὸ πρῶτον χρέος μας θὰ ἦτο νὰ μάθωμεν τοὐλάχιστον τὸ ὄνομα καὶ τὰς κινήσεις τῶν κοκκάλων; Δὲν θὰ ἐβλέπομεν τότε μὲ ἀποδοκιμασίαν καὶ περιφρόνησιν τὸν πατέρα ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος θ' ἄφινε τὸν υἱόν του νὰ μεγαλώσῃ ἢ τὸ κράτος ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον θὰ ἐπέτρεπεν εἰς τοὺς ὑπηκόους του νὰ ζήσουν χωρὶς νὰ ἠξεύρουν νὰ διακρίνουν τοὺς διάφορα κόκκαλα Καὶ ὅμως μία ἀπὸ τὰς πλέον στοιχειώδεις καὶ ἁπλουστέρας ἀληθείας εἶνε ὅτι ἡ ζωή μας, ἡ περιουσία μας καὶ ἡ εὐτυχία ὄχι μόνον ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ ὅλων ὅσοι μᾶς σχετίζονται, ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν γνῶσιν τῶν κανόνων παιγνιδίου, πολὺ δυσκολωτέρου καὶ περιπλοκωτέρου ἀπὸ τὸ ζατρίκιον. Ἀπὸ τοὺς παλαιοτάτους χρόνους ἐπαναλαμβάνεται ἀκατάπαυστα τὸ ἴδιον παιγνίδιον τὸ ὁποῖον παίζει ὁ καθείς. Ἀβάκιον εἶνε ὁ κόσμος, κόκκαλα εἶνε τὰ φαινόμενα τοῦ κόσμου καὶ κανόνες τοῦ παιγνιδίου εἶνε οἱ λεγόμενοι νόμοι τῆς φύσεως. Ὁ ἀντίπαλός μας δὲν φαίνεται. Ὁ καθείς μας ὅμως ἔχει καὶ ἕνα ἀντίπαλον, ἀλλὰ δὲν τὸ γνωρίζομεν, δὲν τὸν βλέπομεν. Γνωρίζομεν μόνον ὅτι εἰς τὸ παιγνίδιόν του εἶνε τίμιος, δίκαιος καὶ ὑπομονητικός. Ἀλλὰ καὶ γνωρίζομεν ἐπίσης, ἐκ πείρας, ὅτι ποτὲ δὲν συγχωρεῖ τὸ παραμικρὸν ὀφάλμα καὶ δὲν κάμνει καμμίαν παραχώρησιν εἰς τὴν ἀμάθειαν. Ὅστις ὑπολογίζει καλά, αὐτὸς ἀνταμείβεται μὲ τὰ καλλίτερα βραβεῖα καὶ μὲ τὴν ἐλευθεριότητα ἐκείνην τὴν ὁποίαν ἀρέσκονται νὰ δεικνύουν οἱ ἰσχυροί, ἀλλοίμονον ὅμως εἰς ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος παίζει κακῶς, αὐτὸς πέπρωται νὰ καταστραφῇ χωρὶς ὄκτον».

Εἰς ἄλλο μέρος ἐπροσπάθησα νὰ δείξω πόσον ἐξευγενιστικῶς ἐπέδρασεν ἡ ἐπιστήμη ἐπὶ τῆς θρησκείας, πόσον τὴν ἐξαγάζει καὶ πόσον τὴν βοηθεῖ εἰς τὸ σάρωμα τῶν δεισιδαιμονιῶν, τῆς πίστεως εἰς τὴν μαγείαν καὶ τοῦ σκληροῦ φανατισμοῦ, ὁ ὁποῖος ἀπὸ τοὺς ἀποστολικοὺς ἀκόμη χρόνους γεμίζει ἀπὸ πικρίαν τὸν χριστιανικὸν κόσμον. Ἴσως μᾶς εἴπωσιν ὅτι τοῦτο, κατὰ βάθος, δὲν ἀποτελεῖ ὑπηρεσίαν εἰς τὴν θρησκείαν. Ἀλλά, καθὼς εἰς ἐφημέριος ἀπεφάνθη ποτὲ λίαν ὀρθῶς, λειτουργοὶ τῆς θρησκείας δὲν εἶνε μόνον ὁ κλῆρος, ἀλλὰ καὶ οἱ ἄνθρωποι τῆς ἐπιστήμης.

(Ἕπεται συνέχεια).

ΔΑΝΕΙΟΝ ΠΝΕΥΜΑ

Ἀγγλικὴ ἐφημερὶς ἐδημοσίευσε τὴν ἑξῆς διαθήκην Ἄγγλου ἑκατομμυριούχου πρὸ ὀλίγου ἀποθανόντος.

Εἰς τὴν γυναῖκά μου Ἐλισάβετ, ἡ ὁποία, χάρις εἰς τὴν βλακείαν μου κατέστη σύζυγός μου, καὶ ἡ ὁποία μὲ ἀξιόλογον δραστηριότητα ἔσυρε τὸ ὄνομά μου εἰς βόρβορον δυσώδη, κληροδοτῶ ἐτήσιον εἰσόδημα πέντε λιρῶν καὶ μετ' αὐτοῦ τὸ αὐθεντικὸν κείμενον μιᾶς προγενεστέρας διαθήκης μου, διὰ τῆς ὁποίας ἐκληροδότουν εἰς αὐτὴν τὴν ἐκ λιρῶν στερλινῶν 130,000 περιουσίαν μου.

Ἀφίνω πέντε σελίνια εἰς τὴν ἀνεψιάν μου Μαργαρίταν Ὀνεὶλ, ἡ ὁποία ἀντὶ νὰ μεταβαίνῃ εἰς τὴν ἐκκλησίαν τὴν Κυριακήν, προτιμᾷ νὰ πίνῃ καὶ νὰ μεθύῃ κρυφίως. Τὴν ἀπαλλάττω ἀπὸ τὸ καθῆκον νὰ παραστῇ εἰς τὴν κηδείαν μου, διότι καὶ ζήτημα εἶναι, ἂν θὰ εἶναι ἱκανὴ νὰ σταθῇ εἰς τοὺς πόδας της.

Λυποῦμαι ὅτι δὲν δύναμαι νὰ κληροδοτήσω ἕνα ὄφιν εἰς τὸν φίλον μου Κάρολον Κιουνάρ, εἰς τὸν ὁποῖον παραγγέλλω νὰ δοθῇ ἐν πετρόψαρον. Αὐτὸς ὁ καλὸς φίλος ἐπάχυνεν εἰς τὰ δεῖπνά μου καὶ εἰς ἀντάλλαγμα μ' ἐκακολόγει εἰς ὅλας τὰς λίσχας, ὅπου ἐσύχναζον, ὡς ἕνα βρομερὸν ἐξηνταβελόνην.

Εἰς τὸν πιστόν μου ὑπηρέτην Τζὼν Ἄμποτ ἀφίνω ἓξ πέννας. Ἐπειδὴ αἱ πανουργίαι του θὰ τὸν ὁδηγήσωσι μοιραίως εἰς τὴν κρεμάλαν, ἠμπορεῖ μὲ αὐτὰς νὰ ἀγοράσῃ ἓν σχοινίον. Διότι ἂν ὁ δήμιος ἤθελε λησμονήσει τὸ ἰδικόν του ἡ θανατικὴ ἐκτέλεσις τοιουτοτρόπως δὲν θὰ ἐβράδυνε διόλου.

Τὰ ἑκατομμύρια δὲ αὐτοῦ ἐκληροδότησε πάντα εἰς φιλανθρωπικὰ καθιδρύματα.

ΓΝΩΜΑΙ

ΠΑΛΑΙΩΝ ΚΑΙ ΝΕΩΝ

Ἡ ἀρετὴ εἶναι πρᾶγμα ἐθιστὸν καὶ ἀποκτᾶται ὡς ὅλα τὰ ἀποκτώμενα ἀπὸ μακρὰν συνήθειαν, ἥτις καταντᾷ εἰς ἕξιν καὶ σχεδὸν εἰς δευτέραν φύσιν. Ἀλλὰ τὸ ἔθος τοῦτο πρέπει ν' ἀρχίσῃ μ' αὐτὴν τὴν νηπιώδη ἡλικίαν. *Κοραῆς*

Ἡ μετριοφροσύνη καθωραΐζει τὴν ἀρετήν, ὡς ἡ αἰδὼς κοσμεῖ τὸ κάλλος. Συμβαδίζει μὲ τὸ γνῶθι σαυτόν, ὡς ἡ ἐπιείκεια μετὰ τῆς δικαιοσύνης. Ὑψοῖ τὴν ἀτομικὴν ἀξίαν, ὡς ἡ λιτότης ἐπαυξάνει τὸ μεγαλεῖον. Προστίθησιν εἰς τὰ προτερήματα τὰ αὐτὰ θέλγητρα, ἅπερ ἡ εἰλικρίνεια εἰς τὴν μεγαλοψυχίαν. *Γλάδστων.*

Μὴ φοβοῦ τὸν ἄνθρωπον τὸν ἀγαπῶντα τὸ ὡραῖον ἐν

τῇ φύσει καὶ ἐν τῇ πλάσει καὶ ἐκφράζοντα ἀπροκαλύπτως τὰς ἰδέας αὐτοῦ. Πᾶς θιασώτης τῆς καλλονῆς εἶναι ἀγαθὸς ἄνθρωπος. *Τολστόη.*

ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ

Ἡ ἐπιστήμη τῶν Κινέζων.

Ἡ ἐπιστήμη προοδεύει κατὰ τρόπον περιεργότατον εἰς τὴν Κίναν. Μία ἐφημερὶς τῆς Σαγκάης ἀναφέρει ὅτι πρὸς καταπολέμησιν τῆς χολέρας, ἥτις ἐξερράγη ἐν Βὲν Τσάο, αἱ ἀρχαὶ ἀντὶ νὰ συμμορφωθῶσι πρὸς τὴν διατυπωθεῖσαν ὑπὸ τῶν Εὐρωπαίων ἰατρῶν γνώμην τοῦ καθαρισμοῦ τῶν διωρύχων, ἀφιέρωσαν ἀπ' ἐναντίας, τῇ συμβουλῇ τῶν μανδαρίνων, σημαντικὸν ποσὸν εἰς τὴν κατασκευὴν ἑνὸς μεγάλου πλοίου προωρισμένου νὰ δεχθῇ τὰ κακὰ πνεύματα, καὶ ἄλλο ἐπίσης ποσὸν εἰς τὰς δαπάνας, τὰς ὁποίας θ' ἀπαιτήσωσιν αἱ προσπάθειαι ὅπως ἀναγκασθῶσι τὰ πνεύματα νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὸ πλοῖον τοῦτο καὶ νὰ ταξειδεύσωσιν εἰς τὸν ὠκεανόν.

Ὁ χρυσὸς τῶν ὀδόντων.

Κατά τινα στατιστικὸν ὑπολογισμὸν οἱ Ἀμερικανοὶ ὀδοντοϊατροὶ μεταχειρίζονται κατὰ μέσον ὅρον πρὸς πλήρωσιν τῆς ὀπῆς τῶν ἐφθαρμένων ὀδόντων τὸ μυθῶδες ποσὸν ὀκτακοσίων χιλιογράμμων χρυσοῦ. Τὸ βάρος τοῦτο τοῦ πολυτίμου μετάλλου ἀντιπροσωπεύει ἀξίαν ὑπερβαίνουσα τὰ 2 1)2 ἑκατομμύρια φράγκων ἀξίαν, ἥτις κατὰ ὀγδοήκοντα τοῖς ἑκατὸν συνθάπτεται μετὰ τῶν ἀνθρώπων. Ἂν τὸ πρᾶγμα τοῦτο, λέγει, ἐξακολουθήσῃ ἐπὶ τρεῖς αἰῶνας, τὰ ἀμερικανικὰ νεκροταφεῖα θὰ μεταβληθῶσιν εἰς χρυσωρυχεῖα, διότι θὰ ἐγκλείωσιν ὅλα ὁμοῦ τὸ σεβαστὸν ποσὸν τῶν 750 ἑκατομμυρίων φράγκων.

Ἀνέκδοτον τοῦ Κρεῦγερ.

Ὅταν, λέγει ὁ Κρεῦγερ εἰς τὰ ἐσχάτως ἐκδοθέντα Ἀπομνημονεύματά του, ὑπεγράφη τὸ προσωρινὸν πρωτόκολλον τῆς εἰρήνης μετὰ τὴν περίφημον νίκην τῆς Μαζούμπας οἱ Ἄγγλοι ἀξιωματικοὶ προσεπάθουν νὰ μετριάσωσι τὴν βαρεῖαν νίκην, νὰ μᾶς πείσωσιν ὅτι ὑπέστημεν μεγάλας ἀπωλείας καὶ ἐπὶ τέλους ὅτι δὲν θὰ ἠδυνάμεθα νὰ ἐξακολουθήσωμεν τὴν ἀντίστασιν.

—Πόσους νεκροὺς εἴχετε εἰς τὸ Νέκ; ἠρώτησεν εἷς Ἄγγλος ἀξιωματικὸς τὸν στρατηγὸν Ζουβέρ.

—Ἕνα νεκρὸν καὶ ἕνα πληγωμένον, ἀπήντησεν ὁ Ζουβέρ.

Ὁ Ἄγγλος ἐν τούτοις ἐπέμενεν ὅτι εἶδε μὲ τοὺς ὀφθαλμούς του νὰ πέσωσι περισσότεροι νεκροί.

—Λοιπόν! ἀνέκραξεν ὁ Ζουβὲρ τρέμων ἐξ ὀργῆς, πήγαινε, κύριε, νὰ ἐκθάψῃς ἕνα καὶ μόνον ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς νεκροὺς τοὺς ὑποίους εἴδετε σεῖς οἱ Ἄγγλοι νὰ πίπτουν καὶ σᾶς ὑπόσχομαι νὰ τὸν φάγω ὁλόκληρον!

Καὶ κατωτέρω.

Ὁ ἄγγλος στρατηγὸς μὲ ἠρώτησε·

—Διατί ἐστείλατε διακοσίους ἄνδρας εἰς Βιγασβέργ;

Διότι ἐμάθομεν ὅτι σεῖς διηυθύνεσθε πρὸς τὸ σημεῖον ἐκεῖνο μὲ δώδεκα χιλιάδας.

—Καὶ ἐστείλατε διακοσίους μόνον στρατιώτας;

—Ἐστείλαμεν ὅσους εἴχομεν, ἀπεδείχθη ὅμως ὅτι ἦσαν ἀρκετοί.

Τῷ ὄντι οἱ διακόσιοι ἐκεῖνοι Βόερς καλῶς ὠχυρωμένοι ἀπησχόλησαν τοὺς Ἄγγλους καὶ κατώρθωσαν κατόπιν λαβόντες μικρὰς ἐπικουρίας νὰ τοὺς ἀποκρούσωσιν.

Σκύλοι βαθμοφόροι.

Ἡ βαθμοφορία τῶν σκύλων εἶναι πρᾶγμα σύνηθες εἰς τὸν γερμανικὸν στρατόν. Ἐσχάτως ἐξετελέσθη διαγωνισμὸς μεταξὺ τῶν σκύλων τριῶν ταγμάτων τοῦ πεζικοῦ πλησίον τῆς Φραγκφούρτης. Ὁ ἀγὼν συνίστατο εἰς τὴν ἀποστολὴν περιπολιῶν πρὸς διαφόρους διευθύνσεις ἐκ τοῦ κέντρου μεγάλου δάσους. Αἱ περιπολίαι αὗται ἔμελλον νὰ πέμψωσι διὰ σκύλων ἀγγέλματα εἰς τὸ κεντρικὸν ἀρχηγεῖον, ἐκ τοῦ ὁποίου πάλιν ὁ σκύλος θ' ἀνεχώρει πρὸς ἀναζήτησιν καὶ εὕρεσιν τῆς περιπολίας, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνῆκεν. Οἱ διαγωνισθέντες σκύλοι ἐξετέλεσαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐπιτυχῶς τὴν ἀποστολήν των. Τινὲς ὅμως ἀπεπλανήθησαν. Ἡ ταχύτης, τὴν ὁποίαν ἀνέπτυξαν εἰς τὰς ἐπιδρομὰς ταύτας οἱ τετράποδες βοηθοὶ τοῦ γερμανικοῦ στρατοῦ, παρήλλασε μεταξὺ 170 καὶ 500 μέτρων κατὰ λεπτόν. Οἱ νικηταὶ ἔλαβον ὡς ἀμοιβὴν τιμητικὰ σήματα ὑπὸ τὸ σχῆμα ἐπωμίδων. Τρεῖς τούτων ἔλαβον καὶ τὸν ἐπίτιμον βαθμὸν δεκανέως.

Πλουσιωτέρα πόλις

Ἡ πόλις Βασιλεία τῆς Ἐλβετίας εἶνε, κατὰ τὰς ἐπισήμους στατιστικάς, ἐν ἀναλογίᾳ ἡ πλουσιωτέρα πόλις τῆς Εὐρώπης καὶ τοῦ κόσμου ὅλου ἴσως. Μεταξὺ τῶν 124,000 κατοίκων της ἀριθμοῦνται 180 ἑκατομμυριοῦχοι, 174 πολῖται, ὧν ἡ περιουσία ἀνέρχεται ἀπὸ 500,000 φράγκων μέχρι τοῦ ἑκατομμυρίου, 895, ὧν ἡ περιουσί ποικίλλει ἀπὸ 100—500 χιλιάδων φράγκων. Ἀπολύτως ἐνδεεῖς ἄνθρωποι πολὺ ὀλίγοι εὑρίσκονται ἐν Βασιλείᾳ. Ἐντὸς δεκαπέντε ἐτῶν ἡ ὁλικὴ περιουσία τῆς πόλεως ηὔξησε κατὰ 300 ἑκατομμύρια φράγκων.